

İÇİNDEKİLER

PARA BANKA

PARANIN TANIMI	» 06
PARA ARZI YAKLAŞIMLARI	» 07
PARA TALEBİ TEORİLERİ	» 08
PARANIN TARİHİ	» 29
FİNANSAL SİSTEM	» 37
MEVDUAT BANKALARI	» 39
TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI	» 48
PARA ARZININ BELİRLENMESİ	» 49
PARA POLİTİKASI ARAÇLARI	» 54
MEVDUAT KABUL ETMEYEN BANKALAR	» 64

PARA VE BANKA

PARANIN TANIMI

Hanehalkı sektörü harcanabilir gelirin bir kısmını tüketim amacıyla, tüketime gitmeyen kısmını ise tasarruf amacıyla kullanır. Tasarruf kişilerin harcanabilir gelirlerini değer saklama ve biriktirme aracı olarak muhafaza etmeleri anlamına gelir. Değer saklama ve biriktirme araçlarına **varlık** denir. Varlıklar reel ve mali varlıklar olmak üzere ikiye ayrılır. Ev ve arsa reel varlıklar, bono, tahvil, hisse senedi ve para ise mali varlıklardır. Bu nedenle tasarruf, hanehalkı sektörünün harcanabilir gelirlerinin bir kısmını reel ve mali varlıklar olarak muhafaza etmeleri demektir. Hanehalkı sektörünün geçmişte yaptıkları tasarrufların birikmesine **servet** denir. Tasarruf akım bir değişken, tasarrufların birikmesi ile oluşan servet stok bir değişkendir. Dolayısıyla servet, değer saklama ve biriktirme aracı olarak kullanılan reel ve mali varlıkların toplamıdır. Reel varlıkların toplamına reel servet, mali varlıkların toplamına mali servet denir. Mali varlıklar malların satın alınmasında kullanıma kolaylığına ve hızına göre değerlendirilir. Bir mali varlığın malların satın alınmasında kullanılmasına değişim (mübadele) aracı olma fonksiyonu denir. Bu fonksiyonu yerine getiren tek mali varlık paradır. Bu nedenle değişim (mübadele) aracı olma fonksiyonu sadece paraya özgüdür. Paranın değişim (mübadele) aracı olması, kişilerin ellerindeki malları önce para karşılığında satmaları ve elde ettikleri para ile de daha sonra istedikleri malları satın almaları demektir. Örneğin buğday üreten ve ayakkabı satın almak isteyen bir çiftçinin, elindeki buğdayı önce para karşılığında satması ve daha sonra da bu para ile ayakkabı satın almasıdır. Sonuç olarak para değişim (mübadele) aracı olan bir mali varlıktır.

Bir mali varlığın değişim (mübadele) aracına yani paraya dönüşme kolaylığına ve hızına **likidite** denir. Bu yüzden para tanım gereği en likit varlıktır. Diğer bir ifade ile tam likit bir varlıktır. Likidite kavramından dolayı mali varlıklar para ve diğerleri (bono, tahvil ve hisse senedi) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bono, tahvil ve hisse senedi gibi daha az likit olan mali varlıklara **para benzerleri** denir. En likit mali varlık olan para, değişim (mübadele) aracı ile değer saklama ve biriktirme aracı olmak üzere iki fonksiyonu yerine getirirken, para benzerleri olarak adlandırılan bono, tahvil ve hisse senedi ise sadece değer saklama ve biriktirme aracı olma fonksiyonunu yerine getirmektedir. Mal ve hizmetlerin satın alınmasında ve borçların geri ödenmesinde genel kabul gören mali varlığa **para** denir. Günümüzde uygulanan sistemin adı kağıt para sistemidir ve bu sistemde kullanılan kağıt paraya **itibari (fiat) para** denir. İtibari (fiat) para; merkez bankası tarafından basılan kağıt para (banknot) ve darphane tarafından basılan ufak madeni paranın toplamıdır. Bir ekonomide dolaşımda mevcut olan kağıt ve madeni paranın yani itibari (fiat) paranın miktarına **nominal para arzı (M)** denir. Nominal para arzı; nakit (dolaşımdaki para), vadesiz mevduat ve vadeli mevduat olmak üzere üç kısımdan oluşur.

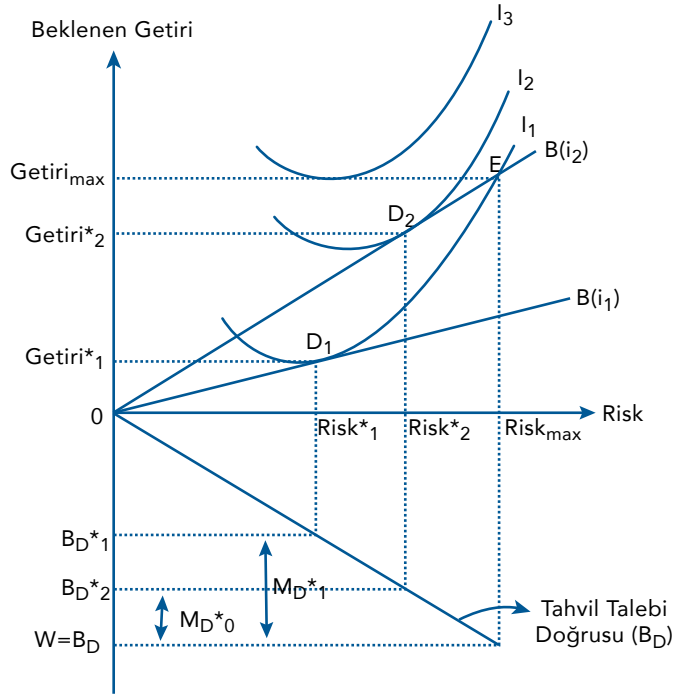
$$M = \text{Nakit (C)} + \text{Vadesiz Mevduat (DD)} + \text{Vadeli Mevduat (TD)}$$

Paranın, kişilerin ceplerinde, cüzdanlarında ve kasalarında bulunan kısmına **nakit** ya da **dolaşımdaki para** denir. Paranın diğer kısmı nakit gibi bir faiz getirisi olmayan vadesiz mevduattır. Vadesiz mevduat sahibinin bankaya ihbarda bulunmaksızın hesabına çek yaparak ödeme yapması mümkündür. Çek sayesinde vadesiz mevduatta bir değişim (mübadele) aracıdır ve bu nedenle tam likit bir varlıktır. Paranın bir diğer kısmı vadeli mevduattır. Vadeli mevduat vadesiz mevduat gibi istenilen anda mübadele aracı olarak kullanılamaz. Vadeli mevduat ancak belirli bir maliyet karşılığında yani faiz kaybı karşılığında vadesiz mevduata veya nakde dönüştürülür. Vadeli mevduat belirli bir maliyet ve gecikmeye katlanarak mübadele (değişim) aracına dönüştürülebildiğinden dolayı daha az likittir. Dolayısıyla nominal para arzı içerisinde bulunan vadeli mevduat, değişim (mübadele) aracı olma fonksiyonunu doğrudan yerine getiremediğinden ve daha az likit olduğundan para olarak değil para benzeri olarak adlandırılır. Diğer bir ifade ile merkez bankası tarafından basılan kağıt para (banknot), vadeli mevduata dönüştüğü andan itibaren para olmaktan çıkarak para benzeri olarak adlandırılır. Böylece nakit (dolaşımdaki para) ve vadesiz mevduat para olarak, vadeli mevduat para benzeri olarak adlandırılmaktadır.

$$M = \underbrace{\text{Nakit (C) + Vadesiz Mevduat (DD)}}_{\text{Para (Tam Likit)}} + \underbrace{\text{Vadeli Mevduat (TD)}}_{\text{Para Benzeri (Daha Az Likit)}}$$

Hanehalkı sektörünün mali servetlerinin bir kısmını en likit mali varlık olan para (nakit+vadesiz mevduat) biçiminde tutmalarına **para talebi** denir. Şimdi sırasıyla para arzı ve para talebine ilişkin yaklaşımlar incelenecektir.

Kişi dengede iken faiz oranının (i) artması bütçe doğrusunun dikleşmesine neden olur. Bütçe doğrusunun dikleşmesi ile birlikte, kişinin dengesi yeni bütçe doğrusu üzerinde gerçekleşir. Aşağıdaki grafiğe göre D_1 noktasında dengede bulunan bir kişi, faiz oranının i_1 'den i_2 'ye yükselmesi sonucu tahvilin beklenen getirisi arttığı için tahvil talebini artırıp para talebini azaltarak D_2 noktasında faydasını maksimize eder. Yeni denge noktasından bakıldığında kişinin portföyündeki tahvil talebi B_D^{*1} 'den B_D^{*2} 'ye yükselirken para talebi M_D^{*1} 'den M_D^{*0} 'a düşmüştür.

Sonuç olarak Tobin'e göre faiz oranı arttıkça kişiler faydasını maksimize edebilmek için para talebini azaltıp tahvillerin beklenen getirisi arttığı için tahvil talebini artırır. Para talebinin azalması paranın gelir dolaşım hızını artırır. Dolayısıyla faiz oranı ile para talebi arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Reel para talebi faiz oranının negatif bir fonksiyonudur.

$$M_D = f(i)$$

$$i \uparrow M_D \downarrow B_D \uparrow V \uparrow$$

Emlak ve Eytam Bankası'nın Kurulması

Türkiye'de halkın inşaat teşebbüslerini desteklemek, gerekli kredileri sağlamak ve yetim haklarını korumak amacıyla bir devlet bankası olarak 3 Haziran 1926 tarihinde **Emlak ve Eytam Bankası** kuruldu.

Halk Bankası'nın Kurulması

Türkiye Halk Bankası 1933 tarihli ve 2284 sayılı "**Halk Bankası ve Halk Sandıkları Kanunu**" kapsamında kuruldu ve 1938 yılında faaliyete geçti. Türkiye Halk Bankası'nın kurulmasının temelinde Gazi Mustafa Kemal'in "Küçük esnafa ve büyük sanayi erbabına muhtaç oldukları kredileri kolayca ucuza verecek bir teşekkül vücuda getirmek ve kredinin normal şartlar altında ucuzlatılmasına çalışmak da çok lazımdır." ile "Siz sanatkârların ufak dükkânları yerine muhteşem fabrikalar yapıldığını gördüğüm gün, mutluluğum en yüksek derecesini bulacaktır." fikirleri önemli bir yer tuttu ve kılavuz oldu.

Belediyeler Bankası'nın Kurulması

11 Haziran 1933 tarihinde kurulan **Belediyeler Bankası**'nin amacı, şehir ve kasabalarda su, elektrik, havagazı ve kanalizasyon gibi altyapı hizmetlerini gerçekleştirmek ve imar planları hazırlamak için belediyeler tarafından ihtiyaç duyulan kredi ve teknik yardımları sağlamaktı.

Sümerbank'ın Kurulması

11 Temmuz 1933 tarihinde kurulan **Sümerbank**'ın amacı, Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nda kurulması planlanan fabrikalara kredi desteği sağlamaktı.

Etibank'ın Kurulması

Madencilik alanında ülkenin kömür, bakır, krom ve petrol gibi yeraltı kaynaklarını işletecek işletmeleri oluşturmak, yönetmek ve finansman ihtiyaçlarını karşılamak üzere 14 Haziran 1935 tarihinde **Etibank** kuruldu.

Denizbank'ın Kurulması

27 Aralık 1937 tarihinde kurulan **Denizbank**'ın amacı, deniz yolları işletmelerinin oluşturulması ve finansman ihtiyaçlarını karşılamaktı.

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın (TSKB) Kurulması

Dünya Bankası Barker raporu doğrultusunda, özel sektörün kalkınması için yapılacak yardım ve kredi desteklerini yönetecek bir kuruluşa ihtiyacı olduğunu belirtti. Bunun üzerine 2 Haziran 1950 tarihinde TCMB ve Dünya Bankası'nın desteğiyle çeşitli bankalar, odalar, işadamlarının bir araya gelmesiyle Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk özel kalkınma bankası olan **Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası (TSKB)** kuruldu.

Türk Eximbank

21 Ağustos 1987 tarihinde Resmî Gazete'de yayınlanan kanun ile Devlet Yatırım Bankası'nın, **Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş.** adıyla yeniden düzenlenmesine karar verildi. Bankanın ana sözleşmesinde Bankanın kısa adının **Türk Eximbank** olduğu hükme bağlandı. Türk Eximbank'ın amacı; ihracatın geliştirilmesi, ihrac edilen mal ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi, ihrac mallarına yeni pazarlar kazandırılması, ihracatçıların uluslararası ticarete paylarının artırılması, girişimlerinde gerekli desteğin sağlanması, ihracatçıları ve yurt dışında faaliyet gösteren müteahhitler ve yatırımcılara uluslararası piyasalarda rekabet gücü ve güvence sağlanması, yurt dışında yapılacak yatırımlar ile ihracat veya döviz kazandırma maksadına yönelik yatırım malları üretim ve satışının desteklenerek teşvik edilmesidir.

- 4-Kurumsal portföy yönetimi hizmeti sağlamak
- 5-Proje finansmanı sağlamak
- 6-Finansal kiralama işlemlerinde bulunmak

DİKKAT

Kalkınma bankaları yatırım projelerine verdikleri krediler ile orta ve uzun vadeli finansman sağlayan finansal kuruluşlar iken, yatırım bankaları sermaye piyasasında aracılık yapan finansal kuruluşlardır.

3. Katılım Bankaları

Fâiz karşılığı borç vermeyen ancak alım satım, hizmet, kira, ortaklık, vekâlet ve kefalet gibi dinen meşrû akitler yaparak gelir elde eden finansal kuruluşlara **katılım bankaları** denir.

DİĞER FİNANSAL KURUMLAR

1. Sigorta Şirketleri

Sigorta şirketleri bazı risklerin ortaya çıkardığı olumsuz sonuçları en aza indirebilmek için poliçeler karşılığında prim toplayarak, riskler gerçekleştiğinde bu fonları kullanarak önemli bir rol üstlenirler. Sigorta şirketleri topladıkları primleri yatırım veya kredi amaçlı olarak kullanabilirler.

2. Yatırım Fonları

Yatırım fonları topladıkları paralar karşılığında hisse senedi, tahvil, repo gibi sermaye piyasası araçlarından oluşan portföyü yönetirler. Küçük yatırımcılar genelde tasarruflarını sermaye piyasalarında değerlendirmek konusunda yeterli bilgiye sahip değildir. Yatırım fonları bireylerden topladıkları fonları portföylerinde değerlendirmektedir.

3. Yatırım Ortaklıkları

Yatırım ortaklıklarının amacı, tasarrufları bir havuzda toplayarak değişik menkul kıymetlerden oluşan portföylerde değerlendirmek ve elde ettikleri kazancı ortaklarına kâr payı olarak payları oranında dağıtmaktır. Yatırım ortaklıklarının diğer ortaklıklardan farkı, sadece sermaye piyasası araçlarını ve kıymetli madenleri kullanarak bir portföy oluşturmalarıdır. Yatırım ortaklıkları mevduat toplayamaz, kredi veremez, üçüncü kişiler adına menkul kıymet alım satımında aracılık edemezler.

Yatırım fonları ve yatırım ortaklıkları arasındaki farklar:

- 1-Yatırım fonları tüzel kişiliğe sahip değildir, yatırım ortaklıkları tüzel kişiliğe sahiptir.
- 2-Yatırım fonları sadece kanunda belirtilen kişilerce kurulabilir, yatırım ortaklıkları için böyle bir sınırlama yoktur. Yatırım fonları kâr dağıtımını yapmaz, yatırım ortaklıkları kâr dağıtımını yapar.
- 3-Yatırım fonları katılma belgeleri çıkarır, yatırım ortaklıkları hisse senedi çıkarır.
- 4-Yatırım fonu katılma belgeleri fon kurucularından alınabilirken (hatta ATM'lerden bile alınabilir), yatırım ortaklıklarının hisse senetleri ancak borsada işlem yapmaya yetkili aracı kurumlara verilen emirler ile alınabilir.

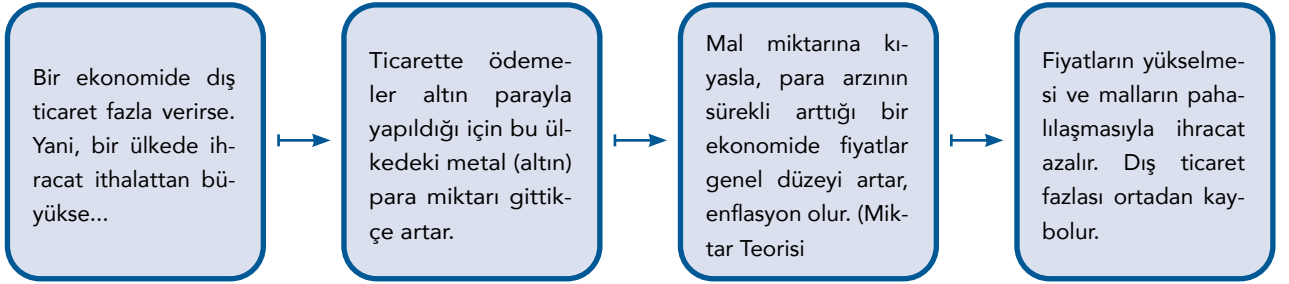
4. Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları

Gayrimenkul yatırım ortaklıkları, gayrimenkul projeleri ve gayrimenkule dayalı menkul kıymetlerden oluşan portföylere yatırımcı kurumlardır. GYO, gayrimenkule dayalı projelerden elde ettiği geliri ortaklarına aktarır.

Merkantilizme Yöneltilen Eleştiriler

1. David Hume - Enflasyon Sorunu ve Enflasyonun Dış Fazlayı Yok Etmesi

Merkantilizme yöneltilen ilk ciddi eleştiridir. David Hume bunu Fiyat-Altın Para Denkleşme Mekanizması ile açıklar. Bir ülke Merkantilist öğretiyi başarılı bir şekilde uyguladığında bu ülkede teşvik edilen ihracat, sınırlandırılan ithalattan büyük olur. Bu ülkede dış ticaret fazlası görülür. Yani bu ülkedeki metal (altın) para ihracat kanalıyla sürekli artar. Merkantilizme göre bir ülkede metal para arttıkça bu ülke sürekli zenginleşir. Ancak David Hume'a göre bu ülke sürekli zenginleşmez. Çünkü enflasyon sorunu ortaya çıkar. Çünkü bir ülkedeki mal miktarına kıyasla para miktarı sürekli artıyorsa, bu ülkede enflasyon görülür. Yani paranın satın alma gücü düşer. Bunu basit bir örnekle şöyle açıklayabiliriz; bir ekonomide 10 altın akçe ile 10 tane kalem alınıyorsa, bir tane kalem ile 1 altın akçe satın alınır. İhracat sonrası bu ekonomide 24 altın akçe ile 8 tane kalem alınabiliyorsa 1 tane kalem için 3 altın akçe ödenir. Görüldüğü gibi mal miktarına kıyasla, para miktarı gittikçe artan bir ekonomide malların fiyatları artar, yani enflasyon oluşur. Malın fiyatı arttığında ihracat azalır ve dış ticaret fazlası ortadan kalkar. Başlangıçta dış fazla veren, dış ticaretten kazanan bu ülkenin yaşadığı avantaj böylece ortadan kalkmış olur. David Hume'un Fiyat-Altın Para Mekanizmasını aşağıdaki gibi özetleyebiliriz;

Adam Smith'in Merkantilizme Eleştirileri:

Adam Smith 1776 yılında yazdığı *Ulusların Zenginliği* adlı kitabında Merkantilizmi köklü bir şekilde eleştirir, Klasik Liberalizmi bu eleştirilerin üzerine inşa eder.

a. Zenginliğin kaynağı ve ölçüsü değerli madenler yani metal para değil bir yılda üretilen mal miktarıdır: Bir ülkede bir yılda ne kadar çok mal üretiliyorsa o ülke o kadar zengindir.

b. Dünya serveti sabit değildir: Dünyada üretilen mal ve hizmet miktarı artarsa dünya serveti ve zenginliği de artar.

c. Serbest ticaret, uluslararası işbölümü ve uzmanlaşma yaratarak dünya kaynaklarının verimliliğini ve etkinliğini artırır, artan üretim dünya servetini yani "Ulusların Zenginliğini" artırır: Merkantilistler yoğun korumacı devlet müdahalesini savunurken Adam Smith serbest ticaretin yararlarını savunur. Adam Smith'e göre serbest dış ticaret sayesinde ülkeler ucuza ürettikleri mallarda uzmanlaşırlar. Uzmanlaşmayla beraber dünyada üretilen mal miktarında artış görülür. Uzmanlaşma dünyada bir işbölümü ortaya çıkarır. Kaynak dağılımında etkinlik sağlanır. Kaynaklar pahalı malın üretilmesi için heba edilmez. Bunun yerine, mal pahalıya üretileceğine ucuza ithal edilir. Bu yüzden Adam Smith'e göre serbest ticaret sayesinde uluslararası işbölümü ve uzmanlaşma ile "Ulusların Zenginliğini" artırmak mümkündür ve bu yüzden dünya serveti sabit değildir, serbest ticaret dünya servetini artırır.

d. Dış ticaret "sıfır toplamı" değil, "pozitif toplamı" bir faaliyettir: Merkantilistlere göre dış ticarete ihracatçı zenginleşerek kazanırken, ithalatçı fakirleşerek kaybediyordu. Oysa Adam Smith'e göre serbest ticaret sayesinde hem ihracatçı, hem ithalatçı, uluslararası ticareten kazançlı çıkar.

Pozitif Toplamı Oyun: Dış ticarete hem ihracatçının hem de ithalatçının yarar elde ettiği, kazanç sağladığı durumdur.

Ricardo'nun çalışmasına göre önce İngiltere ve Portekiz'de kumaş ve şarabın iç fiyatları;

İç Fiyatların Bulunması			
	1 Metre Kumaş	1 Litre Şarap	Ülke İçindeki Fiyatlar (İç Maliyetler) (Nispi Fiyatlar)
İngiltere	1 Saat	1 Saat	1K = 1Ş
Portekiz	4 Saat	2 Saat	1K = 2Ş

İngiltere'de İç Fiyatlar	Portekiz'de İç Fiyatlar
<p>İngiltere'deki bir çarşıda şarap almak isteyen bir kumaşçı olduğumuzu düşünelim. Şarap satılan bir dükkana girdik ve 1 metre kumaş kesip verdik. Karşılığında dükkan sahibinin bize 1 litre şarap verdiğini görürüz. Çünkü İngiltere'de hem 1 metre kumaş hem de 1 litre şarap, 1 saatlik bir emek harcanarak üretilmektedir. Emek değer teoremine göre malın değerini veren şey onun için harcanan emek saatidir. O halde İngiltere'de 1 metre kumaş ile 1 litre şarap aynı değere sahiptir.</p> <p>1 Metre Kumaş = 1 Saat 1 Litre Şarap = 1 Saat O halde İngiltere'de; 1 Metre Kumaş = 1 Litre Şarap</p>	<p>Portekiz'deki bir çarşıda şarap almak isteyen bir kumaşçı olduğumuzu düşünelim. Şarap satılan bir dükkana girdik ve 1 metre kumaş kesip verdik. Karşılığında dükkan sahibinin bize 2 litre şarap verdiğini görürüz. Çünkü Portekiz'de 1 metre kumaş üretmek için bir işçinin 4 saat çalışması, 1 litre şarap üretmesi için 2 saat çalışması gerekmektedir. Yani 1 metre kumaş üretebilmek için 1 litre şaraba göre 2 kat daha fazla çalışması gerekmektedir. Bu yüzden Portekiz'de kumaş, şaraba göre 2 kat daha pahalıdır.</p> <p>1 Metre Kumaş = 4 Saat ise 1 Saat = $\frac{1}{4}$ Metre Kumaş 1 Litre Şarap = 2 Saat ise 1 Saat = $\frac{1}{2}$ Litre Şarap</p> <p>Portekiz'de $\frac{1}{4}$ metre kumaş ve $\frac{1}{2}$ litre şarap birer saatlik insan emeği değerinde olduklarına göre iç fiyatlar şöyle bulunur;</p> <p>$\frac{1}{4}$ Metre Kumaş = $\frac{1}{2}$ Litre Şarap 1 Metre Kumaş = 2 Litre Şarap</p>

Adam Smith üretim maliyetlerine, Ricardo ise mübadele oranlarına bakar. Adam Smith'e göre bu örnekte İngiltere her iki malda da mutlak üstün olduğu için iki ülke arasında kârlı bir dış ticaret yapılamaz. Ancak Ricardo'ya göre bir ülke her iki malda da mutlak üstün olsa bile, iç fiyat oranları birbirinden farklı olduğu sürece iki ülke arasında kârlı bir dış ticaret yapmak mümkündür. Çünkü dış ticarete paranın kullanılmadığı varsayılır, takas ekonomisi söz konusudur. Ödeme parayla değil, mal ile yapılmaktadır. Bu durumda Ricardo bir birim ihraç malı karşılığında kaç birim ithal malı satın alınabileceğini araştırır. Ricardo "en ucuz üretmeyi" değil "pahalya satmayı" araştırır. Karşılaştırmalı üstünlükler teorisine göre İngiltere Portekize göre Kumaş üretiminde 4 kat, Şarap üretiminde ise 2 kat daha üstün olduğundan Kumaş üretiminde üstünlüğü daha fazla olduğundan kumaş üretiminde uzmanlaşır ve sadece kumaş üretir, daha az üstün olduğu şarap üretimini ise Portekiz yapar ve İngiltere Portekizden şarap ithal eder.

Ricardo Modelinin Eksiklikleri ve Eksikliklerin Giderilmesi		
Eksiklikler	Eksikliği Gideren Analiz ve Teorem	Eksikliği Nasıl Giderdi
Emek değer teoremine dayanır.	Fırsat Maliyeti Analizi G. Haberler	Maliyetleri ve malın değerini harcayan emek zamanı yerine fırsat maliyeti kavramı ile ölçtü. Böylece emeğin yanında sermaye ve toprak faktörlerini de analize dahil etmiş ve maliyetleri daha doğru ölçmüştü.
Sadece sabit verimler ve tam uzmanlaşmayı analiz etti.	Fırsat Maliyeti Analizi G. Haberler	<ul style="list-style-type: none"> a. Artan Fırsat Maliyetleri (Azalan Verimlilik): Eksik Uzmanlaşma b. Azalan Fırsat Maliyetleri (Artan Verimlilik): Tam Uzmanlaşma c. Sabit Fırsat Maliyetleri (Sabit Verimlilik): Tam Uzmanlaşma
Emek verimliliği ülkeler arasında neden farklı açıklamadı.	Faktör Donatım Teoremi Heckscher-Ohlin	Faktör donatımı oranının farklı olduğu ülkelerde faktörlerin verimliliklerinin de farklı olduğunu kanıtladı.
Bir arz modelidir, talep koşulları yer almaz.	Karşılıklı Talep Kanunu: J. S. Mill Teklif Eğrileri: Marshall ve Edgeworth	Dış ticarete talep koşullarını da dahil edip, bir malın gerçek dünya fiyatının nerede oluştuğunu buldu. Dış ticaret hadlerinin nasıl meydana geldiğini ve değiştiğini analiz etti.
Statik bir modeldir, zaman ve değişim kavramlarına yer vermez.	Dinamik Karşılaştırmalı Üstünlükler Analiz Yöntemi	Karşılaştırmalı üstünlüklerin zaman içinde nasıl değiştiğini inceleyen teoremlere örnekler: Genç Endüstri Tezi, Ürün Dönemleri Teoremi, Teknoloji Açığı Teoremi vb.
Üretimi ve uzmanlaşmayı aşamalara ayırmamıştır.	Teknoloji Açığı Teoremi, Ürün Dönemleri Teoremi, Monopolcü Rekabet Teoremi vb.	Üretim ve uzmanlaşma aşamalara ayrılarak incelenmiştir.

1. Uluslararası Değişim Kazancı (Tüketim Kazancı)

Dış ticaret öncesi üretim miktarı veri iken toplumun refahındaki artışı gösterir. Tüketicinin D noktasından D^1 noktasına geçmesi, toplumsal kayıtsızlık eğrisinin U_1 'den U^1 'e yükselmesi, toplumun refahının 100 Utilden 140 Utile yükselmesi olarak ifade edilir. Ülke dışa açıldıktan sonra alışveriş artık iç fiyatlardan değil dış fiyatlardan yapılır. Bu sebeple tüketim kararı Dış Fiyat Doğrusu üzerindeki bir noktada gerçekleşir. Bu yüzden Dış Fiyat Doğrusu, Tüketim İmkânları Doğrusu olarak da tanımlanır. Ülke serbest ticaretle dışa açıldığında üretimde herhangi bir uzmanlaşmaya gitmeden yine D noktasında üretim kararını alsaydı bile yine de serbest ticaret sayesinde tüketim kararını D^1 noktasında verirdi. Bunun sebebi iç fiyatlardan dış fiyatlara geçildiğinde Türkiye'de yaşayan insanlar için buğday pahalılaşmış, kâğıt ise ucuzlamıştır. Bu sebeple Türkiye'de yaşayan insanlar pahalılaşan buğdayın tüketim miktarını kısmış, ucuzlayan kâğıdın tüketim miktarını ise artırmışlardır. Bu sayede toplumun faydası 100 Utilden 140 Utile yükselmiştir. Buna dış ticaretin Uluslararası Değişim Kazancı ya da Tüketim Kazancı olarak adlandırılır.

2. Uluslararası Uzmanlaşma Kazancı (Üretim Kazancı)

Ülke serbest ticarete dışa açıldığında üstün olduğu malda uzmanlaşması sonucu toplumun refahındaki artışı gösterir. Serbest ticaret sonrası Türkiye'nin buğdayda sınırlı uzmanlaşarak üretim kararını D noktasından Ü noktasına kaydirdiği için toplumun tüketim kararının D^1 noktasından T noktasına yükselmesi, toplumsal kayıtsızlık eğrisinin U_1 'den U_2 'ye yükselmesi, toplumun refahının 140 Utilden 200 Utile yükselmesi olarak ifade edilir. Bunun sebebi ülkenin buğdayda sınırlı uzmanlaşarak kaynaklarını en verimli olduğu alanlarda kullanmasıdır. Bu sayede toplumun refahı daha da artırılabilmiştir.

FAKTÖR DONATIMI TEOREMİ – HECKSCHER-OHLİN TEOREMİ

Portekizli bir işçi 1 litre şarabı 1 saatte, İngiliz bir işçi 4 saatte üretirse bu durumda Portekizli işçinin verimliliğinin İngiliz işçiye göre 4 kat daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Ricardo modeline göre ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüklerinin sebebi emek verimliliğinin ülkelerde farklı olmasıdır. Dolayısıyla ülkeler arasındaki emek verimliliği farklılığı uluslararası ticaretin temelini oluşturmaktadır. Ancak Ricardo modeli emek verimliliğinin ülkeler arasında neden farklı olduğunu açıklamamıştır. Bunu Faktör Donatımı Teoremi açıklamaktadır. Faktör Donatımı Teoremine göre ülkeler arasında emek verimliliği farkının sebebi ülkelerin farklı faktör donatımlarına sahip olmasıdır. Bu teorem farklı faktör donatımına sahip ülkelerin hangi malda karşılaştırmalı üstün olduğunu açıklamaya çalışır. Böylece Ricardo modelinin bu konudaki eksikliğini gidermiş olur. Eli Heckscher 1919 yılında, öğrencisi Bertil Ohlin 1933 yılında birbirlerini destekleyen araştırmalar yaparak Faktör Donatımı Teoremini ortaya koymuşlardır. Bu teorem literatürde Heckscher-Ohlin Teoremi olarak da bilinir.

Faktör Donatımı Teoremi; Bir ülke hangi üretim faktörüne zengin olarak sahipse, ülke, o faktörün yoğun olarak kullanıldığı malda karşılaştırmalı üstündür. Heckscher Ohlin teorisine göre dış ticaretin nedeni; faktör bolluğundan kaynaklanan maliyet avantajıdır.

Modelin Temel Varsayımları

1. Modelde iki ülke, iki mal ve iki üretim faktörü vardır. Bunlar;
 - a. Ülkeler: Sermaye yoğun ülke ve emek yoğun ülke
 - b. Mallar: Sermaye yoğun mal ve emek yoğun mal
 - c. Üretim Faktörleri: Sermaye faktörü ve emek faktörü olarak seçilmek zorundadır.

Gelir ve gider kalemleri pozitif olarak kaydedilir ve gelir kaleminden gider kalemi çıkarılarak birincil gelir dengesine ulaşılır.

- ✓ Gelir giderden büyük ise birincil gelir dengesi pozitif (+) olarak kaydedilir ve birincil gelir dengesi fazlası olarak adlandırılır.
- ✓ Gider gelirden büyük ise birincil gelir dengesi negatif (-) olarak kaydedilir ve birincil gelir dengesi açığı olarak adlandırılır.

2017 YILI BİRİNCİL GELİR DENGESİ (Milyon \$)	
C. BİRİNCİL GELİR DENGESİ	-11.079
1. Gelir	4.937
2. Gider	16.016

2017 yılı verilerine göre Türkiye'nin birincil gelir dengesi 11 milyar 079 milyon \$ açık vermiştir. Bu nedenle 2017 yılında Türkiye'den 11 milyar 079 milyon \$ döviz çıkışı yaşanmıştır.

D. İKİNCİL GELİR DENGESİ

Yurt içi yerleşik kişi ve kurumların yurt dışı yerleşik kişi ve kurumlarla gerçekleştirdikleri karşılıksız transfer işlemlerinin farkını gösteren hesaba **ikincil gelir dengesi** denir. Bir ekonomik değer karşılıksız olarak devredilmesine **karşılıksız transfer** denir. Yurt içi yerleşik kişi ve kurumların yurt dışından elde ettikleri karşılıksız transferler döviz girişi sağladığı için gelir kalemine, yurt dışı yerleşik kişi ve kurumların yurt içinden elde ettikleri karşılıksız transferler döviz çıkışına neden olduğu için gider kalemine kaydedilir. Karşılıksız transfer, genel hükümet ve diğer sektörler olmak üzere iki alt kalemden oluşur.

Genel hükümet kaleminde; uluslararası yardım, hibe ve bağış yolu ile yapılan transferler, elçilik ve konsoloslukların elde ettikleri gelirler ve yurt dışı yerleşik olan Türk vatandaşlarının bedelli askerlik için yaptıkları ödemeler yer alır.

- ✓ Birleşmiş Milletler'in Türkiye'ye yaptığı yardımlar gelir kalemine, Kızılay'ın yurt dışında yaptığı yardımlar gider kalemine kaydedilir.
- ✓ Türkiye'nin yurtdışındaki elçilik ve konsolosluklarından elde ettiği gelirler gelir kalemine, yabancı devletlerin elçilik ve konsolosluklarının Türkiye'den elde ettiği gelirler gider kalemine kaydedilir.
- ✓ Yurt dışında yerleşik olan Türk vatandaşlarının bedelli askerlik için yaptıkları ödemeler gelir kalemine kaydedilir.

Diğer sektörler kalemi; kişisel transferler ve diğer transferler olmak üzere iki alt kalemden oluşurken, kişisel transferler de işçi gelirleri ve diğer kişisel transferler olmak üzere iki alt kalemden oluşur.

- ✓ Yurt dışında yerleşik olan Türk vatandaşlarının Türkiye'deki yakınlarına havale olarak gönderilen tutarlar işçi gelirleri kalemine gelir olarak kaydedilir.
- ✓ Yurt dışından emekli olan yurt içi yerleşiklerin emekli maaşları diğer kişisel transferler kalemine gelir olarak kaydedilir.

Gelir ve gider kalemleri pozitif olarak kaydedilir ve gelir kaleminden gider kalemi çıkarılarak ikincil gelir dengesine ulaşılır.

- ✓ Gelir giderden büyük ise ikincil gelir dengesi pozitif (+) olarak kaydedilir ve ikincil gelir dengesi fazlası olarak adlandırılır.
- ✓ Gider gelirden büyük ise ikincil gelir dengesi negatif (-) olarak kaydedilir ve ikincil gelir dengesi açığı olarak adlandırılır.

İkincil gelir dengesi ödemeler bilançosuna gelir kaleminden gider kalemi çıkarılıp farkı alınarak kaydedilir.

2017 YILI İKİNCİL GELİR DENGESİ (Milyon \$)	
D. İKİNCİL GELİR DENGESİ	2.706

DEVALÜASYONUN EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

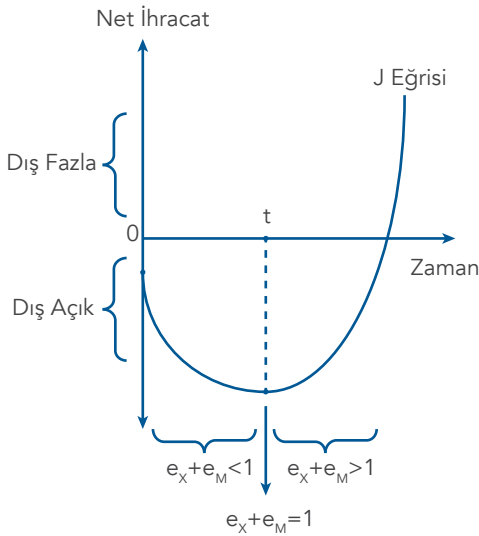
Devalüasyon, sabit kur sisteminde ulusal paranın yabancı paralar karşısında değerinin düşürülmesidir. Dolaysız kotasyonda kurun yükselmesidir. Kur yükselerek dış açıkların kapatılması hedeflenir. Devalüasyon sonucunda iki etkinin görülmesi beklenir;

a. Döviz Kazandırıcı Etki: Devalüasyon ihraç mallarının nispi fiyatlarını ucuzlaştırır. Bu sebeple ihracatın artması gerekir. Ancak ihracatın artması için yabancı ülkedeki vatandaşların, ihraç mallarının fiyat değişimlerine karşı esnek ve duyarlı olmaları gerekir.

b. Döviz Tasarrufu Etkisi: Devalüasyon ithal mallarının nispi fiyatını pahalılaştırır. Bu sebeple ithalatın azalması gerekir. Ancak ithalatın artması için yerli vatandaşların, ithal malı fiyat değişimlerine karşı esnek ve duyarlı olmaları gerekir. Bir ekonomide devalüasyonun döviz kazandırıcı ve döviz tasarrufu sağlayan etkileri her zaman görülmez. Örneğin ithal mallarına bağımlılığın yüksek olduğu bir ülkede devalüasyon ithalatı azaltamaz. Ya da devalüasyonun hemen ardından ülkede enflasyon dizginlenemezse, devalüasyon yerli malları yabancı ülkedeki vatandaşlar için ucuzlaştıramaz. O halde devalüasyon her zaman ülkenin dış açıklarını kapatamaz. Devalüasyonun ülkenin dış açıklarını kapatabilmesi bazı başarı koşulları vardır.

DEVALÜASYONUN BAŞARI KOŞULLARI

1. $e_X + e_M > 1$ Olmalıdır: Marshall-Lerner Koşulu (Esneklikler Yaklaşımı) Devalüasyon malların nispi fiyatlarını hemen etkiler. Ancak uluslararası ticarete malların sipariş miktarları buna gecikmeli tepki verir. Miktarın fiyat karşısındaki bu gecikmeli tepkisi yüzünden devalüasyon dış açıkları ilk önce artıran, belirli bir zaman geçtikten sonra kapatan bir etki gösterecektir.

J Eğrisi: Devalüasyonun dış açıkları ilk önce artırdığını daha sonra kapattığını gösteren, yani devalüasyonun dış açıklar üzerindeki kapatıcı etkisinin belirli bir gecikmeyle ortaya çıkacağını gösteren eğridir. Ülke başlangıçta dış açık veren bir ülkedir. Dış açıklarını kapatabilmek için devalüasyon yapar. Devalüasyon malların nispi fiyatlarını hemen etkiler. Ancak mal siparişleri hemen etkilenmez. Çünkü siparişler sözleşmelerle yapılır ve siparişlerin yerine getirilmesi ve yeni siparişlerin verilmesi belirli bir zaman alır.

0-t Zaman Aralığı: Kısa zamanı temsil eder. Zaman kısa olduğu için firmalar fiyat değişimlerine karşı esnek değillerdir. Devalüasyon ihraç malının ucuzlaştırır, ithal malını pahalılaştırır. 0-t zaman aralığında mal miktarları buna tepki veremediği için ülkenin döviz kazancı azalır, döviz giderleri artar, dış açıkları artar.

t Zamanından Sonra: Firmaların fiyat değişimlerine duyarlılık gösterecek kadar zamanları olmuştur. Duyarlılıklar söz konusu olduğu için devalüasyonun döviz kazandırıcı etkisi ve döviz tasarrufu etkisi çalışmaya başlar. Devalüasyon dış açıkları kapatmaya başlar. J Eğrisi analizinden yola çıkarak esneklikler yaklaşımına göre devalüasyonun dış açıkları kapatabilmesi için ihraç ve ithal malı esnekliklerinin birden büyük olması gerektiğini söyleyebiliriz.

$$e_X + e_M > 1$$

BÜYÜME TEORİLERİ

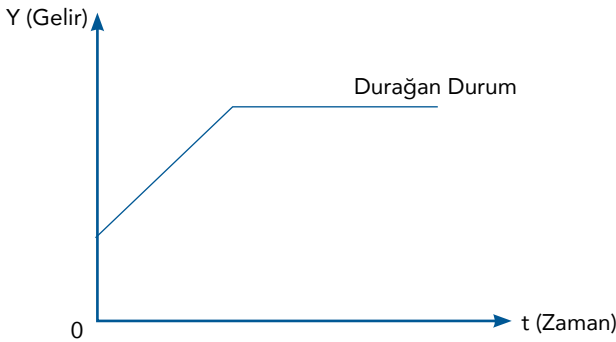
I. GELENEKSEL BÜYÜME TEORİLERİ

1. KLASİK BÜYÜME TEORİLERİ

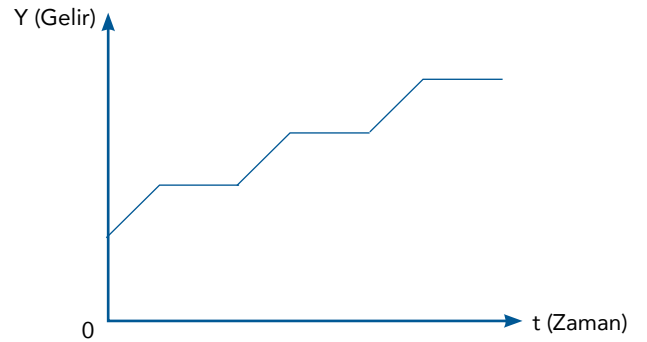
A. A. SMİTH VE EKONOMİK BÜYÜME

İktisadi büyümeyi ilk inceleyen iktisatçıdır. Ekonomik büyümenin iş bölümü, uzmanlaşma ve sermaye birikimi ile gerçekleşeceğini belirtir. İş bölümü arttıkça işçi başına üretim artar. A. Smith'e göre işbölümü; farklı firmaların farklı mallar üretmeleri ve aynı firmada çalışan işçilerin bir malın farklı bölümlerini üretmesi olarak açıklamıştır. Yani işbölümünü hem firmalararası işbölümü hem firma içi işbölümü olarak açıklamıştır. İşbölümü ile emeğin verimliliği ve bir işçinin ortalama ürününün arttığını ifade etmiştir. İşbölümünün sağladığı avantajlar; işçinin aynı işi yapması neticesinde becerisinin artması, işçinin işin bir bölümünden başka bir bölüme geçmeyecek olması nedeniyle zamandan tasarruf edilmesi ve uzmanlaşma ile teknolojik ilerlemenin oluşmasıdır. İşbölümü ile hasıla artar. Hasıla arttıkça pazar genişler ve çıktı artarak büyüme sağlanır. A. Smith'e göre uluslararası ticaret, nüfus artışı ve kurumsal yapıda gelişme büyümeyi etkileyen diğer usurlardır.

A. Smith'e göre iş bölümü ve uzmanlaşma ile doğal kaynaklardan ve iklim koşullarından yararlanılırsa **durağan duruma** ulaşılmış olur. (Şekil A) Durağan durumda iktisadi büyüme oranı sıfırdır ve bu durum **Tam Zenginlik Aşaması** olarak ifade edilir. Bu aşamada hasıla değişmez. Eğer kurumsal yapı ilerlerse gelir artışı olacağından durağan durum oluşmaz. (Şekil B) Hükümetin görevi kurumsal yapıyı ve alt yapıyı geliştirmek olmalıdır. Kurumsal ilerleme ile durağan durum oluşmayacağından A. Smith iyimser iktisatçıdır.

(Şekil A)

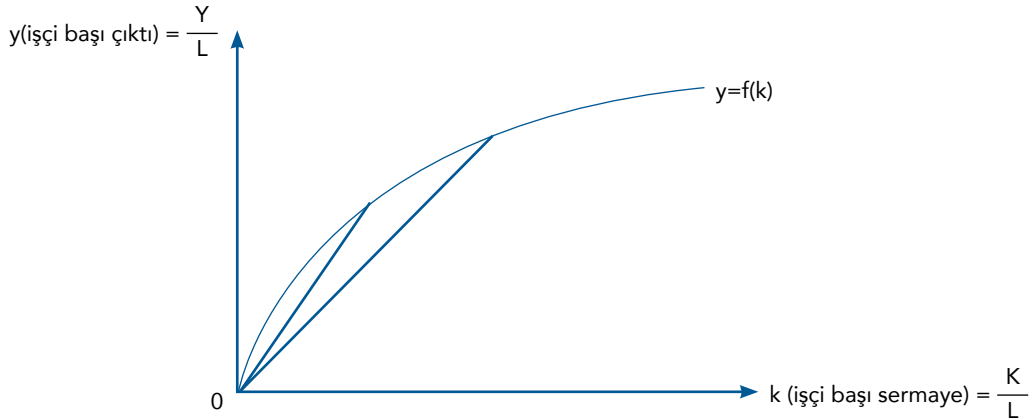
(Şekil B)

Üretim fonksiyonu: Solow işgücü ve sermayenin birbiriyle ikame edilebileceğini, tasarrufların planlanan yatırımlara eşit olduğunu ifade etmiştir. Tasarruflar planlanan yatırımlara eşit olduğu için modelde ayrıca yatırım fonksiyonu oluşturulmamış ve yatırımlardan kaynaklanacak bir dengesizliğin olmayacağını açıklamıştır. Solow büyüme modelinde toplam üretim fonksiyonu değil işçi başına üretim fonksiyonu kullanılır. Üretimi emek ve sermaye belirlemektedir. $Y=f(K,L)$ bu toplam değerleri ifade etmektedir. Solow, büyüme modelini işçi başına hasıla ve işçi başına sermaye ile açıkladığına göre eşitliğin her iki tarafı da emek (L) miktarına bölünür.

$\frac{Y}{L} = f\left(\frac{K}{L}, \frac{L}{L}\right)$ olur. $\frac{Y}{L}$ y ile $\frac{K}{L}$ k ile ifade edilirse işçi başına hasıla fonksiyonu $y=f(k)$ olarak ifade edilir. Bu üretim fonksiyonuna yoğun üretim fonksiyonu denir. y; işçi başına çıktıyı, k; işçi başına sermayeyi ifade etmektedir.

Modeldeki Dışsal Değişkenler

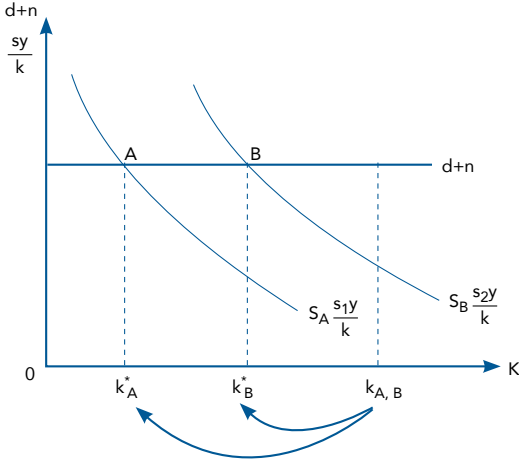
- Ekonomik birimlerin elde ettikleri gelirden tasarruf ettikleri kısım (s)
- Nüfus artış hızı (n); emek arz artışı nüfus artışı ile özdeş ifade edilmiştir. İşgücü sabit oranda büyümektedir.
- Yıpranma (d)
- Teknolojik ilerlemenin olmadığı durum. Daha sonra teknolojik ilerlemenin olduğu durum analiz edilecektir.

İşçi başına üretim fonksiyonu, bir işçinin ilave birim sermaye ile ürettiği ilave birim çıktıyı ifade eder. İşçi başına sermaye arttıkça işçi başına üretim azalan verimler kanunundan dolayı azalarak artar. İşçi başına üretim eğrisinin eğimi sermayenin marjinal ürünüdür. Üretim fonksiyonunun pozitif eğimli olması işçi başına sermayenin marjinal verimliliğinin pozitif olmasını, üretimin yatay eksene kıvrılması yani eğimin azalması ise işçi başına sermayenin marjinal verimliliğinin azalmasını ifade etmektedir.

Mal Talebi: Devletin ekonomide yeralmadığı ve dışa kapalı modelde çıktı- gelir, tüketim ve yatırım harcamasının toplamından oluşur. $Y=C+I$ eşitlikteki tüm değişkenleri L'ye bölersek $\frac{Y}{L} = \frac{C}{L} + \frac{I}{L}$ $y=c+i$ denkleminde ulaşırız. $\left(\frac{Y}{L}\right) = y$; işçi başına

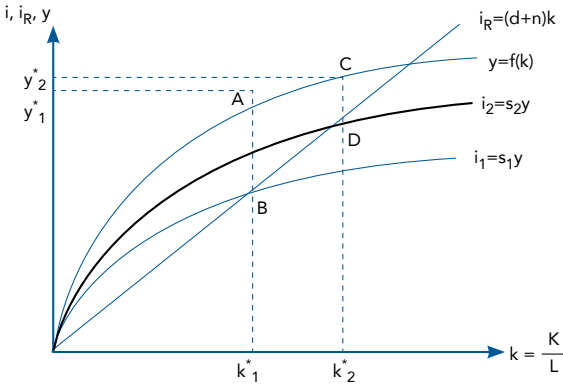
çıktıyı, $\left(\frac{C}{L}\right) = c$; işçi başına tüketimi, $\left(\frac{I}{L}\right) = i$; işçi başına yatırımı ifade eder.

Tasarruf oranı yüksek olan zengin ülke ile tasarruf düzeyi düşük olan fakir ülke başlangıçta durağan durum denge düzeyinden daha fazla olmakta birlikte aynı işçi başına sermaye miktarları olsa bile tasarruf oranı daha yüksek olan zengin ülkede işçi başına sermaye miktarındaki azalış daha az olur.

Altın Kural

İşçi başına sermaye düzeyi yüksek olan ülkede işçi başına çıktı da yüksek olmaktadır. Hükümetler işçi başına düşen çıktıyı artırarak toplumun refahını yükseltmeyi hedeflediklerinden işçi başına sermaye miktarının artması için tasarrufu artırıcı tedbirler alırlar. Bireyler açısından refah düzeyi ise ekonomide ki sermaye ve çıktı düzeyiyle ilgili değil bireysel tüketim düzeyi ile ilgilidir. Ne kadar fazla bireysel tüketim yapıyorsa refah o kadar yüksek olmaktadır. Hükümetin tasarrufu artırıcı önlemleri bireylerin tüketim miktarını sınırlar. İşte hükümetin tercihleri ile bireylerin tercihlerinin çakışmasını E. Phelps incelemiştir. E. Phelps'e göre hükümetin topluma yönlendireceği tasarruf oranı öyle bir oran olmalı ki bu düzeyde aynı zamanda tüketimde maksimum olmalı. O halde işçi başına tüketimi maksimize eden durağan durum sermaye düzeyine **sermayenin altın kuralı** denir. Sermayenin altın kuralı; üretim fonksiyonuna çizilen teğetin eğiminin gerekli yatırım eğrisinin eğimine paralel olduğu noktada sağlanır. Bu noktada işçi başına tüketim maksimum olmaktadır.

Yandaki şekilde tasarruf oranı s_1 düzeyinden s_2 düzeyine çıkarsa ekonomide daha yüksek işçi başına sermaye ve daha yüksek işçi başına hasıla düzeyine ulaşılır. Bu durum hükümetler için tercih edilebilir durumdur. Ancak tasarruf oranı s_1 den s_2 düzeyine çıktığında işçi başına tüketim düzeyi AB mesafesinden CB mesafesine geriler. Bu durum tüketicilerin aleyhine bir gelişmedir. Görüldüğü üzere hükümetin çıkarları ile bireylerin çıkarları çatışmaktadır. Durağan durum dengesinde işçi başına hasıla eğrisinin eğimi ile işçi başına gerekli yatırım eğrisinin eğimi eşitlendiğinde hükümetin öncelikleri ile bireylerin öncelikleri çatışmaz ve altın kural gerçekleşmiş olur. Altın Kural durumunda: işçi başı hasıla (y) eğrisinin eğimi, $(d+n)k$ eğrisinin eğimine eşittir.

Sermayenin Altın Kuralı: Durağan durumda işçi başı tüketimi (c) maksimize eden işçi başı sermaye (kaltın) düzeyine denir. Sermayenin altın kuralı; $MP_K = (n+d+g)$

Üretimin Altın Kuralı: Durağan durumda işçi başı tüketimi (c) maksimize eden işçi başı hasılaya (yaltın) denilir. Aşağıdaki grafiğe göre ekonomi A noktasında durağan durumda dengededir. Bu durağan durum dengesinde işçi başı hasıla (y) ve $(d+n)k$ grafiklerinin eğimleri birbirine eşittir. Bu sebeple BA mesafesi iki grafik arasında kalan en uzun mesafeyi gösterir. Dolayısıyla A noktasındaki durağan durum dengesi, işçi başı tüketimin (c) maksimize edildiği bir durağan durum dengesidir. Tüketimi maksimize eden tasarruf oranı, Cobb Douglas üretim fonksiyonunda yer alan çıktının sermaye esnekliğine yani sermayenin üretimdeki payına (α) eşittir. $Q = K^\alpha L^\beta$ tüketimi maksimize eden tasarruf oranı α 'ya eşittir.

2. Rostovun Gelişme Aşamaları Kuramı

<p>1. Aşama - Geleneksel Toplum Aşaması: (Feodalizm)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Temel ekonomik faaliyet tarımdır. • İstihdamın büyük bir bölümü tarım sektöründedir. • Teknoloji oldukça geridir. İlkel tarım yapısı. • Verimlilik oldukça düşüktür. • Toplum kadcerc bir yapıya sahiptir. • Milli gelir ve kişi başı gelir düşüktür. • Tasarruf yetersizdir. • Ekonomik ve politik güç toprak sahiplerindedir. • Newton öncesi dünya (Çin hanedanlıkları, Orta Doğu uygarlıkları ve Orta Çağ Avrupası) örnek gösterilir. • Kişi başına gelir düzeyi düşük olmakla birlikte kaynakların önemli kısmı tarım sektöründe yer alır. Üretim yöntemleri basit ve değişkenlik göstermez. Tarımsal üretim ve milli gelir iklime bağlı olarak dalgalanmalar gösterebilir. Sosyal ve politik kuvvet büyük arazi sahiplerinin elindedir. 	<p>2. Aşama – Kalkışa Hazırlık Aşaması: (Feodalizm ile Kapitalizm arasındaki geçiş aşaması)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sermaye birikimi hızlanır. • Teknik ilerlemeler ortaya çıkar. Verimlilik artmaya başlar. • Alt-yapı yatırımları yapılır. • Ulusçuluk akımı yaygınlaşır. • Riski üstlenen girişimci sınıf ortaya çıkar. • Feodalizm ile kapitalizm arasındaki geçiş aşaması olduğu için ekonomide ikili yapı görülür. • Tarımın önemi yavaşça azalır, sanayi ve ticaret kesimi gelişmeye başlar. • Kalkınmanın başlaması için bireysel, kurumsal,ekonomik, kültürel ve siyasal değer yargılarının değişmeye başladığı dönemdir. Tarım kesiminde yaşanan gelir artışı modern kesimin oluşmasını sağlar. Tarım kesimi tarımsal üretim ihracatı ile gerekli döviz sağlar.
<p>3. Aşama - Kalkış (Take-Off) Aşaması</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ekonomi kendi kendini besler hale gelmiştir. • Kalkınma bir sürekliliğe sahip olmuştur. • Kalkınma sürecinde en önemli dönemdir. Sanayileşmenin ilk evresidir. (1848 Alman ihtilali, 1868 Japonya'daki Meiji restorasyonu) Kalkınmanın gerçekleşmesi için üretken yatırımların milli gelir içindeki payının %5 ve daha azından %10 ve daha fazlasına çıkması gerekir. Böylece gelir artışı nüfus artışını geçerek kişi başına milli gelir artmaya başlar. Gelişmeyi önleyen engeller yıkılır modern kesim ekonominin tamamına hakim olur. özel kesim yatırımları artar, üretim yöntemleri değişmeye başlar. Önder sektörler ile kalkınma gerçekleşir. 	<p>4. Aşama - Olgunluk Aşaması</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kişi başı gelir ve gelir dağılımı açısından ekonomi yüksek bir performanstadır. • İmalat sanayisi içinde yatırım mallarının payı yükselmiştir. • Yeni sanayi dalları görülmeye başlanır. • Beşeri sermaye yapılan yatırımlarla artar. • Kent nüfusu artar, beyaz yakalı işçiler artar. • Profesyonel yöneticiler yaygınlaşır. • İleri teknoloji ekonomide büyük bir alana yayılmıştır. • Milli gelirin %10-20 kadarı verimliliği yüksek üretken yatırımlara ayrılır. Eski önder sektörlerin yerini yenisi alır. İthal edilen mallar yurtçinde üretilmeye başlar. • Toplumlar kendilerini besleyen döneme girer. İktisadi faaliyetleri düzenli şekilde genişler. Modern teknoloji yayılır. Milli gelirin %20'si üretken yatırıma ayrılır. İthal edilen mallar ülkede üretilir. Yeni önder sektörler oluşur
<p>5. Aşama – Kitlesele Tüketim Aşaması – Refah Toplumu</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ekonomi yüksek insani kalkınma düzeyini yakalamıştır. • Sosyal refah devleti kurulmuş ve bilgi toplumu oluşmuştur. • Ülke dış politika ve askeri alanlarda üstünlük sağlamaya çalışmaktadır. • Bu aşamada öncü sektörler dayanıklı tüketim malları ve hizmetler sektörüdür. • Tüketim seviyesi temel gıda, konut ve giyim maddeleri gibi standart ölçütleri aşmıştır. Söz konusu aşırı tüketimin hedefi 20. Yüzyıldaki olgun ekonomilerin sağlayabileceği mal ve hizmetleri kitle halinde tüketmektir. • Toplumun yeni önder sektörleri dayanıklı tüketim malları ve hizmet sektörleridir. Üretim sorunlarından ziyade tüketim sorunlarıyla ilgilendirilir. Sosyal refah devletinin gerçekleşebilmesi için artan oranlı gelir vergisi uygulanır. 	

KALKINMA STRATEJİLERİ

Kalkınmada amaç kaynakların etkin dağılımı ve kişi başına geliri artırmak olduğundan izlenecek para, maliye ve dış ticaret politikaları önem arzeder.

A. Dengeli Kalkınma Stratejisi Neoklasik iktisadi görüşün aksine kaynakların optimum dağılımının sadece piyasa ile gerçekleşmeyeceğini ifade eder. Piyasaya müdahale edilmesini savunur, planlı kalkınma görüşü dengeli kalkınma stratejisinin ilk şartıdır. Yapılan yatırımların sektörel, bölgesel hatta üretilen mallar açısından uyumunun olması gerektiğini ifade eder. Tarım ve Sanayi kollarının birbirini tamamlamalıdır. Önemli temsilcileri: List, Rosenstein-Rodan, Nurkse, Scitovsky, Lewis, Myrdal, Leibenstein, Galenson, Tinbergen, Eckstein, Balassa, Chenery, Kinleberger.

1. Büyük İtiş Modeli – Rosenstein-Rodan Kalkınmanın ve sanayileşmenin yavaş bir şekilde değil “büyük itişle” başlayabileceğini ileri sürmektedir. Durgun bir ekonominin ataletini kırmak için dışsal ekonomilerden yararlanan bir yatırım programlamasının yapılması zorunludur. Ekonominin bütün verimli alanlarında ve aynı anda büyük miktarlarda yatırım yapılarak kalkışa geçilmesi gerekmektedir. Büyük itiş çok sayıda yatırımın eş anlı gerçekleştirilmesidir. Ancak burada kaynak yetersizliği önemli bir sorun oluşturur. Bu hususta planlı kalkınma ile devletin ve yabancı sermaye yatırımının önemini vurgular. Büyümenin dış yardımlarla olması gerektiğini ilk kez Rosenstein ve Rodan ileri sürmüştür.

2. Yoksulluğun Kısır Döngüsü – Nurkse Yoksulluğun sebebinin yine yoksulluk olduğunu söyleyen Nurkse’ye göre bu kısır döngünün kırılması için tasarruf oranları yükseltilmeli, farklı endüstrilere aynı anda planlı yatırımlar yapılarak kısır döngüyü kırılacaktır.

3. Çapraz Ülke Modeli – Chenery İç kaynak dağılımı ile dış ticaret teorisini az gelişmiş ülke için birleştirmiştir. Az gelişmiş ülkelerde optimal kaynak dağılımı ile piyasa mekanizması arasındaki bağ zayıftır. Optimal kaynak dağılımı için yatırımların planlanması gerekir. Dış ticarete Karşılaştırmalı Üstünlükler Kuramına dışsal ekonomilerin varlığını dahil ederek dengeli planlı kalkınmayı savunmuştur.

4. Düşük Gelir Tuzağı – Leibenstein Az gelişmiş ülkelerde piyasa mekanizması gelişmiş olmadığından, girişimcilerin kar maksimizasyonu ile milli gelir artışı arasında bağın zayıf olmasından dolayı piyasa mekanizmasına bağlı kalkınmayı reddetmiştir. Düşük gelirli ülkelerde girişimciler ekonomik büyümeyi sağlayacak yeteneğe ve fırsatlara sahip değildir.

B. Dengesiz Kalkınma Stratejileri Geri kalmış ekonomilerde tüm sektörlerde büyük yatırımları gerçekleştirecek yeterli sermaye bulunmadığından dengesiz kalkınma stratejisinin uygulanması gerektiğini ifade eder. Piyasa ve fiyat mekanizmasının yatırımları daha kârlı alanlara yönlendirdiğini savunurlar. Bu yüzden kamu müdahalesi ve planlamanın piyasa mekanizmasının dinamiklerini kısıtladığını ileri sürerler. Piyasa mekanizmasının dinamikleri sayesinde kalkınma sıçramalar ve patlamalar şeklinde gerçekleşir. Az gelişmiş ülkelerdeki kaynak yetersizliği ve dengeli kalkınmanın kaynak israfına yol açması sebebiyle dengesiz kalkınma savunulur. Kıt kaynaklar öncü lokomotif sektörlerle kaydırılmalı, ileri bağ geri bağ yapısına bakılmalıdır.

1. Hirschman: Dengesiz kalkınmanın öncüsüdür. Az gelişmiş ülkelerde yeterli sermaye birikiminin olmaması, piyasanın derin olmamasından ötürü tüm sektörlerin aynı anda kalkınmasına karşı çıkmaktadır. Sektörler arası eş zamanlı bir tamamlanmaya gerek yoktur. Hirschman’a göre örneğin X sektörü yarattığı kapasite fazlası ile Y sektörünün doğmasına ve gelişmesine ortam hazırlar. Bir endüstride ki yatırımlar, dışsalıklar vasıtasıyla diğer endüstride ki yatırımları artırır. Bu sebeple ileri ve geri bağlantıları yüksek olan öncü bir endüstriye yapılan yatırımlar süreç içerisinde ekonomide diğer endüstrileri de sürükler ve ekonomiyi geliştirir.

Ancak 2-3 hafta içerisinde bitmesi beklenen görüşmeler, kapitülasyonların kaldırılması, İstanbul işgalinin son bulması ve Musul sorunundan dolayı beklendiği gibi gitmiyordu.

6 Aralık 1922 tarihinde Gazi Mustafa Kemal halkçılık ilkesine dayanan bir parti kuracağını açıkladı ve partinin programının oluşturulması için herkesten yardım istedi. 12 Kasım 1922 tarihinde İzmir’de düzenleme kararı verilen Türkiye İktisat Kongresi’nin yapılış amacı buna dayanıyordu.

Lozan görüşmelerinin tıkanıdığı dönemde Gazi Mustafa Kemal İngiliz ve Fransız gazetecilerle gerçekleştirdiği röportajlarda, Türkiye’nin kırmızı çizgilerini dile getiriyordu. İngiliz gazeteci Grace M. Ellison ile gerçekleştirdiği ve 22 Aralık 1922 tarihinde Morning Post’ta yayımlanan röportajında şu cümleleri dile getirdi:

“Türkiye’de yaşamayı tercih edecek olan yabancı millet mensuplarına da kapitülasyonlar için özel imtiyazlar tanıyamayız. İsterse, onlar da bizim halkımız gibi tamamen aynı hakları kullanabilirler; fakat mesela Fransa, İngiltere ya da Amerika’da meçhul olan cinsten özel imtiyazları, biz de hiçbir zaman tanımayacağız. Bizim elde etmeye kararlı olduğumuz tam bağımsızlık talebimize hala daha meydan okuyabilecek kişilerin, şimdi artık o ülküyle dolu bütün Türkleri ortadan kaldırmanın yollarını aramaları gerekecektir. Ama eminim ki, böyle bir imha hareketine medeni dünya izin vermeyecektir.”

Ardından Fransız gazeteci Paul Erio ile gerçekleştirdiği ve 25 Aralık 1922 tarihinde Le Journal’da yayınlanan röportajında benzer cümleleri tekrar etti:

“Kapitülasyonların, konferansta birçok toplantıları işgal etmiş olma sebebini bir türlü anlayamıyoruz. Bu meselenin söz konusu ve müzakere edilmesi bile milli izzet-i nefsimize yöneltmiş bir hakarettir. Kapitülasyonların Türk milleti için ne derece nefret edilen bir şey olduğunu size tarife muktedir değilim. Bunları diğer şekil ve namlar altında gizleyerek bize kabul ettirmeye muvaffak olacaklarını tasavvur ve tahayyül edenler, bu konuda pek çok aldanıyorlar. Zira Türkler, kapitülasyonların idamesinin kendilerini pek az bir vakitte ölüme sevk edeceğini pek iyi anlamışlardır. Türkiye, esir olarak mahvolmaktansa, son nefesine kadar mücadeleye ve mücadelede de bulunmaya azmetmiştir.”

Lozan Konferansı’nda baş temsilci olan İsmet İnönü’nün özellikle kapitülasyonlar konusunda geri adım atmaması üzerine 4 Şubat 1923 tarihinde Lozan görüşmeleri kesildi.

12 Kasım 1922 tarihinde İzmir’de düzenleme kararı verilen Türkiye İktisat Kongresi’ni yurt gezinin sonunda yapmayı planlayan Gazi Mustafa Kemal, İzmir’e ulaşmaya kadar yolda İktisat Kongresi’nde yapacağı konuşmanın ipuçlarını verdi.

19 Ocak 1922 İzmit

Yeni Türkiye devleti temellerini süngü ile değil, süngünün dahi dayandığı iktisadiyatla kuracaktır. Yeni Türkiye Devleti cihangir bir devlet olmayacaktır. Fakat yeni Türkiye Devleti bir iktisat devleti olacaktır.

25 Ocak 1922 Alaşehir

“Arkadaşlar! Bundan sonra pek mühim zaferlere kavuşacağız. Fakat bu zafer, süngü zaferleri değil, iktisat, ilim ve irfan zaferleri olacaktır. Ordumuzun şimdiye kadar elde ettiği muzafferiyetler memleketinizi hakiki kurtuluşa sevk etmiş sayılamaz. Bu zaferler ancak gelecek zaferimiz için kıymetli bir teminat hazırlamıştır. Askeri zaferlerimizle mağrur olmayalım. Yeni ilim ve iktisat zaferlerine hazırlanalım.”

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Kuruluşu

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, dünyada ortaya çıkan, emisyon sağlayacak merkez bankalarının kurularak ülkelerin kendi para politikalarını bağımsız olarak belirlemeleri yönündeki eğilimin etkisi ve ülkemizde Kurtuluş Savaşı ile kazanılan siyasi bağımsızlığın ekonomik bağımsızlıkla güçlendirilmesi amacıyla milli bir banka olarak faaliyet gösterecek bir merkez bankası kurulmasına ihtiyaç duyuldu. Bu amaçla Lozan Üniversitesinden Prof. Leon Morf'un katkılarıyla Merkez Bankası yasa tasarısı hazırlandı. Tasarı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 11 Haziran 1930 tarihinde kabul edilerek "1715 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu" adı ile 30 Haziran 1930 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlandı. Merkez Bankası, 3 Ekim 1931 tarihinde faaliyetlerine başladı. Kuruluş Kanunu'na göre temel amacı ülkenin ekonomik kalkınmasını desteklemektir. Bu amacı gerçekleştirebilmek için temel politika aracı olarak reeskont oranları belirlendi. Merkez Bankası diğer kamu kurumlarından farklılığının ve bağımsızlığının bir göstergesi olarak anonim şirket olarak kuruldu. 250.000 adet olan hisse senetleri nama yazılı olup (A), (B), (C) ve (D) olmak üzere dört sınıfa ayrıldı. A sınıfı hisseler Hazineye ait olup, 1715 sayılı Kuruluş Kanunu'nda Bankanın bağımsızlığının güçlendirilmesi amacıyla bu hisselerin toplam sermayenin % 15'inden fazla olamayacağı belirtildi. B sınıfı hisse senetleri Türkiye'de faaliyette bulunan milli bankalara tahsis edildi. C sınıfı hisse senetleri, milli bankalar dışında kalan diğer bankalar ve imtiyazlı şirketlere ayrıldı. C sınıfı hisse senetlerinin en çok 15.000 adet olacağı (%6) sınırı getirildi. D sınıfı hisse senetleri ise Türk ticaret müesseselerine ve Türk vatandaşlığına haiz tüzel ve gerçek kişilere aittir.

Ankara-Sivas Demiryolu Hattının Açılması

30 Ağustos 1930 tarihinde Ankara-Sivas demiryolu hattı ve Sivas İstasyonu açıldı. **"Mutluluk Yolu"** olarak adlandırılan bu hattın açılış konuşmasında Başbakan İsmet İnönü, uygulanacak iktisadi politikalarla ilgili şu açıklamayı yaptı:

"İktisatta yolumuz devletçiliktir."

Türkiye Cumhuriyeti'nin ana hedefi sanayileşmeyi hızlandırmak ve **"üç beyaz"** (un, şeker ve pamuklu dokuma) olarak adlandırılan temel ihtiyaç maddelerindeki yetersizlikleri gidermekti. Başlangıçta vurgulanan alt sektörler; şeker, tekstil, çimento gibi ithal ikamesine elverişli ve hammaddesi Türkiye'de üretilen ya da üretilecek sektörlerdi.

Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Dış Borcu

Türkiye Cumhuriyeti ilk dış borçlanmasını demiryollarının ve Haydarpaşa limanının kamulaştırılmasını yapmak amacıyla gerçekleştirdi. 1930 yılında **"Kibrit ve Çakmak Tekeli"** işletmesini bir Amerikan şirketine devretme karşılığında 10 milyon \$ kredi aldı.

İktisadi Buhran Vergisi

İktisadi buhranın neden olduğu gelir kaybını telafi etmek amacıyla 1 Aralık 1931 tarihinde iktisadi buhran vergisi yürürlüğe girdi. Ücretli ve maaşlı çalışanlardan alınan ve artan oranlı bir gelir vergisi olan bu vergiden tarım işçileri ile serbest çalışan işçiler muaf tutuldu. Aylık geliri 30 liraya kadar olanlar vergiden muaf tutulurken, aylık geliri 150 liraya kadar olanların gelirlerinin 30 lirası vergiden muaf, üst tarafı %10 vergiye tâbi tutuldu. Bu şekilde aylık gelir düzeyine göre belirlenen iktisadi buhran vergisinin en yüksek oranı % 24 olarak belirlendi.

Yalta Konferansı

II. Dünya Savaşı'nın son günlerinde "**Üç Büyük**" olarak adlandırılan İngiltere, ABD ve Sovyetler Birliği aralarında bir konferans düzenlenmesi konusunda anlaştı. Bunun üzerine İngiltere Başbakanı Winston Churchill, ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt ve SSCB Halk Komiserleri Kurulu Başkanı Josef Stalin 4-11 Şubat 1945 tarihleri arasında, Sovyetler Birliği'nin Yalta şehrinde bir araya geldi. Bu konferansın Türkiye için en önemli kısmı Sovyetler Birliği'nin Türkiye'yi de içine alan yayılma politikasını dile getirmesiydi. Özellikle Boğazlara değinen Stalin konferans da yaptığı konuşmada şu ifadeleri kullandı:

"Türkiye gibi küçük bir ülkenin, Rusya gibi büyük bir ülkeye açılan Boğazları tek başına kontrol etmesi kabul edilemez."

Türkiye Sovyetler Birliği İlişkileri

Bu konferansın ardından Sovyetler Birliği, 19 Mart 1945 tarihinde Türkiye'ye bir nota vererek iki ülke arasında ki Dostluk Antlaşması'nı II. Dünya Savaşı'ndan sonra gelişen yeni duruma uygun olmadığı için feshettiğini bildirdi. Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Mikhaylovich Molotov, 7 Haziran 1945 tarihinde gönderdiği notasında Kars ve Ardahan ile birlikte Boğazlarda deniz ve kara üsleri verilmesini talep etti. Sovyetler Birliği'nin II. Dünya Savaşı'nın son günleri ile birlikte yayılma politikasına başlaması ve bu politikanın Türkiye'yi de içine alması iki ülke arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden oldu. Bunun üzerine Türkiye İngiltere'nin desteğini almak istedi, ancak savaştan çok büyük yara alarak çıkmış olan İngiltere Türkiye'ye destek vermedi. Daha sonra ABD'nin desteğini almak isteyen Türkiye yine istediği desteği bulamadı. ABD'de hem kamuoyu artık savaşın biran öce bitmesini istiyordu hem de ABD yönetimi savaş sonu dünya barışını milletlerarası işbirliği ile sağlayacağına inanıyordu. Sovyetler Birliği karşısında aradığı desteği bulamayan Türkiye daha sonra İngiltere'den diplomatik destek sözünü aldı. Sovyetler Birliği'nin yayılma politikasını fark eden İngiltere, meselenin Postdam Konferansı'nda görüşülmesini sağladı.

Postdam Konferansı

"Üç Büyük" olarak adlandırılan İngiltere, ABD ve Sovyetler Birliği bu sefer Nazi Almanyası teslim olduktan sonra 17 Temmuz 1945 – 2 Ağustos 1945 tarihleri arasında Almanya'nın Başkenti Berlin yakınlarındaki Postdam kasabasında bir araya geldi. Ancak bu konferans öncesi ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt 12 Nisan 1945 tarihinde ölünce yerine yardımcısı Harry Truman geçti. Dolayısıyla bu konferansa ABD başkanı olarak Harry Truman katıldı. Konferansın gündem maddelerinden biri Sovyetler Birliğinin Türkiye'den talepleri olmasına rağmen ortak bir karar alınamadı.

Birleşmiş Milletlerin Kurulması

Birleşmiş Milletler ifadesi ilk olarak ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt tarafından II. Dünya Savaşı sırasında müttefik ülkeler için kullanıldı. Birleşmiş Milletlerin kurucu antlaşması, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 50 ülke tarafından 26 Haziran 1945 tarihinde San Francisco'da imzalandı. Onay işlemlerinin tamamlanması ile birlikte, 24 Ekim 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler resmen faaliyete geçti. Birleşmiş Milletler amacı dünya barışını ve güvenliğini korumak olan uluslararası bir örgüttür. Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler'in kurucu üyelerinden biridir.

Dörtlü Takrir (Önerge) ve Demokrat Parti'nin Kurulması

Demokrat Partinin ortaya çıkmasına neden olan süreç, 1945 yılında TBMM'de yapılan bütçe görüşmeleri sırasında **Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu** tasarısı ile başladı. II. Dünya Savaşının sonlarına doğru Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün girişimleriyle ülkedeki ekonomik durgunluğun giderilmesi amacıyla Toprak Reformu gerçekleştirilmeye çalışıldı.

Bu çerçevede çıkarılmak istenen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile büyük toprak sahiplerinin mülklerinin bir kısmının topraksız köylüye dağıtılması düşünüldü. Bu kanun tasarısı görüşülürken TBMM içinde bulunan özellikle toprak sahibi milletvekilleri, bu tasarıya karşı çıktı. Tasarı ile ilgili tartışmalar sürerken tasarıya karşı çıkan milletvekillerinden Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan 7 Haziran 1945 tarihinde CHP Meclis Grubuna daha sonra "**Dörtlü Takrir (Önerge)**" olarak adlandırılan bir önerge sundular. 4 milletvekili bu önerge ile özgürlükleri kısıtlayan rejimi daha fazla sürdürmenin doğru olmayacağını, anayasada gösterilen hak ve özgürlüklerin artık tanınmasını, çok partili bir siyasî hayata geçilmesi ve hükümetin TBMM tarafından denetlenebilmesi gibi hususların ülkede artık gerçekleşmesi talebinde bulundular. Karşı çıkan milletvekillerine rağmen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu 11 Haziran 1945 tarihinde TBMM'de kabul edildi. Sundukları önerge sonrası CHP'yi eleştirmeye devam eden 4 milletvekilinden Adnan Menderes ve Fuat Köprülü 21 Eylül 1945 tarihinde CHP'den ihraç edildi. 26 Eylül 1945 tarihinde Celal Bayar milletvekilliğinden istifa etti. 27 Kasım 1945 tarihinde Refik Koraltan CHP'den ihraç edildi ve 3 Aralık 1945 tarihinde Celal Bayar CHP'den istifa etti. 4 Aralık 1945 tarihinde yeni bir parti kuracağını açıklayan Celal Bayar'ın liderliğinde 7 Ocak 1946 tarihinde **Demokrat Parti** kuruldu. Halk arasında "Demir Kırat" olarak anılan Demokrat Parti'nin ilk genel başkanlığına Celal Bayar seçildi.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

BBYKP'nin en temel özelliği, kararlı, dengeli bir ekonomik ve sosyal gelişmeyi temel almasıdır. Ağırlık verdiği konular temel altyapı yatırımları, istihdam sorunu ve yeniden düzenleme oldu.

- Plan, ithal ikameci bir politikayla yürürlüğe konulmuş olup, ithalatta tasarrufa giderek yerli malı kullanımını teşvik etmektedir. İhracatta sağlık, toplum güvenliği, ulusal değerler gibi maddelere aykırı olmayacak her ürünün ihracatı serbest kılınmıştır.
- Planda % 7'lik büyümenin tek başına istihdam sorununu çözemeyeceği belirtilerek yatırım ve tasarruf konusunda çeşitli önlemler alınmıştır. Planda tasarrufun yatırımlara dönüşebilmesi önemle vurgulanmıştır.

Sonuçlar

- BBYKP sonucunda hedeflenen % 7'lik büyüme hızı ortalama % 6,6 olarak gerçekleşti.
- 1962 yılında GSMH içerisinde hizmet sektörünün payı % 48,7 iken 1967 yılında % 50'ye yükseldi.
- 1962 yılında GSMH içerisinde sanayi sektörünün payı % 16,7 iken 1967 yılında % 20,7'ye yükseldi.
- 1962 yılında GSMH içerisinde tarım sektörünün payı % 34,6 iken 1967 yılında % 29,3'e düştü.

Johnson Mektubu ve Kıbrıs Hava Harekâtı

21 Aralık 1963 tarihinde EOKA (Kıbrıs Milli Mücadele Örgütü) adlı Rum örgütü Türklere yönelik saldırı düzenledi. Saldırı, tarihe 'Kanlı Noel' adıyla geçecek kadar vahşiydi. Yüzlerce Türk bir gecede katledildi. Türkiye, Kıbrıs'taki bu vahşetin derhal durdurulması için ABD ve İngiltere'den gerekli girişimlerde bulunmalarını istedi. Garantör devletlerden aradığı desteği bulamayan Türkiye, İstanbul'daki donanmayı Mersin'e hareket ettirdi. Yunanistan sınırına birlik kaydırıldı. Türk uçaklarına Kıbrıs üzerinde alçaktan uçuşa, buna rağmen Rum saldırıları durmazsa havadan bombardıman emri verdi. Hava harekâtı öncesinde dünya kamuoyu bilgilendirildi. 25 Aralık 1963 tarihinde Türk Hava Kuvvetleri'ne ait savaş uçakları Lefkoşe üzerinde ihtar uçuşu gerçekleştirdi. İki saat içinde İngiltere ve Yunanistan adaya bir barış gücü göndermeye razı oldu. Kıbrıs için bir Amerikan-İngiliz Planı hazırlandı. Ancak Türklerin kabul ettiği bu planı Rumlar reddetti. Bu sırada Kıbrıs'ta Türklere yönelik saldırılar yeniden başladı. 150'den fazla Türk öldürüldü. 4 Mart 1964 tarihinde BM Güvenlik Konseyi bir BM Barış Gücü oluşturup adaya gönderdi. Fakat BM'ye rağmen Kıbrıs'ta kan dökülmeye devam etti. Yaşanan bu gelişmeler üzerine Başbakan İsmet İnönü Time dergisine verdiği röportajda şu ifadeleri kullandı:

"Kıbrıs'taki bu haksız durum devam eder, müttefiklerimiz bizi yalnız bırakır, NATO yanımızda olmaz, anlayışsızlık hüküm sürer, Türk azınlığı ezilir, bu böyle devam ederse günün birinde Batı'nın savunma sistemine inanç yıkılır. Yeni bir dünya kurulur ve Türkiye'de bu dünya içinde yerini alır."

Bakanlar Kurulu 2 Haziran 1964 tarihinde Kıbrıs'a müdahale kararı aldı. 6 Haziran 1964 tarihinde çıkarma yapılacaktı. Askeri hazırlıklara başlandı. Çıkarmadan sadece bir gün önce, 5 Haziran 1964 tarihinde ABD Başkanı Lyndon Johnson, Başbakan İsmet İnönü'ye bir mektup gönderdi. "Johnson Mektubu"nda şöyle yazıyordu:

"Türkiye Kıbrıs'a müdahale sonrası Sovyetler Birliği ile karşı karşıya gelirse NATO ve ABD Türkiye'yi savunmayabilir. (...) ABD, Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı bir müdahalede (1947 tarihli Türk-Amerikan Yardım Antlaşması hükmü gereği) Amerika tarafından sağlanan askeri malzemenin kullanılmasına onay vermeyecektir."

Ayrıca Johnson, karşılıklı görüşmeler için İsmet İnönü'yü Washington'a davet ediyordu. Başbakan İsmet İnönü Amerika'ya gitmesine rağmen görüşmeden bir sonuç çıkmadı. İsmet İnönü, meclisten yetki almasına karşın Kıbrıs'a bir çıkarma yapmadı. Çünkü, SSCB Kıbrıslı Rumlara destek veriyordu ve ABD Akdeniz'deki 6. Filo'suna, Türk donanmasına engel olma emri vermişti. Bu sırada Kıbrıslı Rumlar Türklerin yaşadığı Erenköy'e saldırdılar. BM Barış Gücü Türklere yönelik saldırıları durduramadı. Bunun üzerine hükümet, 8 Ağustos 1964 tarihinde Erenköy'de sıkıştırılan Türkleri kurtarmak için bir hava harekâtı yapmaya karar verdi.

TÜRKİYE'DE KURULAN ÖNEMLİ KURUMLAR

1. Paranın Yansız (Nötr) Olması

Ekonomide tam istihdam milli gelir denge düzeyine kadar reel değerler, tam istihdam milli gelir denge düzeyinden sonra ise nominal (parasal) değerler yer almaktadır. Klasik iktisat teorisinde reel değerler ile nominal değerlerin birbirinden ayrılmasına **klasik dikotomi** denir. Klasik dikotomi kavramına göre parasal değişkenlerin değerlerinde ortaya çıkan değişmeler, reel değişkenlerin değerlerini etkileyemez. Örneğin nominal para arzı bir parasal değişkendir. İstihdam ve üretim düzeyi de birer reel değişkendir. Nominal para arzındaki artışlar sadece fiyatlar genel düzeyini yükseltir fakat istihdam ve üretim düzeyini etkileyemez. Çünkü klasik iktisadi görüşe göre ekonomide daima tam istihdam milli gelir denge düzeyinde bütün işgücü ve sermaye zaten kullanıldığından, istihdam ve üretim düzeyinin artması mümkün değildir. Bu nedenle klasik iktisat teorisinde **para yansız (nötr)** olarak kabul edilir. Yani istihdam ve üretim üzerinde etkisizdir. Para üretim ve istihdam üzerinde etkisiz olduğu için klasiklere göre para politikası da etkisizdir. Dolayısıyla merkez bankaları para arzını arttırarak istihdam ve üretimi arttıramazlar sadece fiyatlar genel düzeyinin yükselmesine yani enflasyona yol açarlar.

2. Say Yasası (Mahreçler Yasası)

Klasik iktisatçılara göre; ekonomide tam istihdam milli gelir denge düzeyini bozacak bir toplam talep yetersizliğinin ortaya çıkması mümkün değildir. Çünkü klasiklere göre, ekonominin lokomotifi toplam arz ve vagonları da toplam taleptir. Toplam talebin büyüklüğünü belirleyen toplam arzdır ve toplam arz arttıkça toplam talep de artar, toplam arz azaldıkça toplam talep de azalır. Dolayısıyla toplam arz değişikçe toplam talep de aynı yönde değişeceğinden talep yetersizliği söz konusu değildir. Bu nedenle klasik iktisat teorisine göre "Her arz kendi talebini yaratır". Fransız klasik iktisatçı Jean Baptiste Say'ın 1803 yılında yayınladığı "Politik Ekonomi Üzerine Risale" adlı kitabında ortaya koyduğu ve Say Yasası olarak adlandırılan "Her arz kendi talebini yaratır" görüşü malın malla değişimini esas alan bir takas ekonomisi için tasarlanmıştır. Takas ekonomilerinde bir malın arzı başka bir malın talebi anlamına geliyordu. Say malların mallarla mübadele edildiğini, paranın ise bu trampa işlemini örten bir tül olduğunu ileri sürmüştür.

Daha sonra Walras, Say Yasası'nın sadece takas ekonomilerinde değil aynı zamanda paranın kullanıldığı ekonomilerde de geçerli olduğunu ispatlamıştır. "**Walras Kanunu**" olarak adlandırılan bu görüşe göre, bir mal üretildikçe o malın üretiminde kullanılan üretim faktörlerinin sahipleri gelir elde ederler ve elde ettikleri bu gelir ile ihtiyaçlarını karşılamak için mal satın alırlar. Böylece her üretim bir gelir yaratır ve bu gelir de üretilen mallara olan talebe dönüşür. Para sadece takas ekonomilerinde ortaya çıkan zorlukları gidermeye yarar. Diğer bir ifade ile malın malla değişimine aracılık eder. Bunun dışında ekonomi üzerinde bir etkisi yoktur. Çünkü para yansızdır. Sonuç olarak; klasik iktisatçılara göre para sadece mal ve hizmet alımında değişim aracı olarak kullanıldığından hanehalkları parayı sadece işlem amacıyla talep ederler. Klasiklere göre para sadece işlem amacıyla talep edildiğinden dolayı sadece gelire duyarlıdır ve faize duyarlılığı sıfıra eşittir. Bu nedenle klasiklere göre **LM dikey eksene paralel bir doğru şeklindedir.**

Bir ekonomide Say yasaının geçerli olabilmesi için malın stoklanmaması ve elde edilen her gelirin tekrar talebe dönüşmesi yani gömüleme olmaması gerekir. Dolayısıyla Say yasaının temel varsayımları bir ekonomide stok ve gömüleme olmamasıdır. Klasik iktisatçılar arasında Say Yasası'nı kabul etmeyen tek iktisatçı Thomas Malthus'tur. Çünkü Malthus'a göre üretim sürecinde yaratılan gelirin tamamı mallara olan talebe dönüşmeyip bir kısmı tasarrufa yani gömülemeye dönüşür. Bu nedenle gömülemenin ortaya çıkması Say Yasasını geçersiz hale getirir.

3. Miktar Teorisi

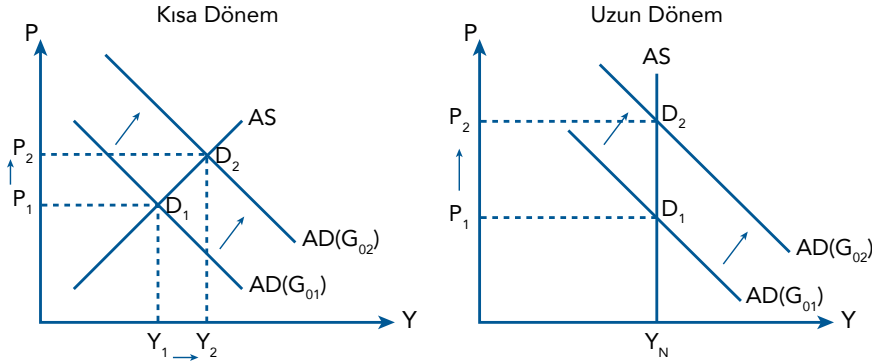
Klasik iktisatçılar para talebini, enflasyonun nedeninin para arzındaki artış olduğunu ileri süren, **paranın miktar teorisi** çerçevesinde ele almışlardır. Miktar teorisinin iki farklı yaklaşımı vardır. İlk yaklaşım ABD'de bulunan Yale üniversitesi öğretim üyesi olan Irving Fisher tarafından geliştirilen **Yale Yaklaşımı**, diğeri İngiltere'de bulunan Cambridge üniversitesi öğretim üyelerinden Alfred Marshall ve Cecil Pigou tarafından geliştirilen **Cambridge Yaklaşımı**dır.

DİKKAT

Politikaların ömrü bir yıllıktır ve hiçbir politika uzun döneme sarkmaz. Masaya oturuncaya kadar bir yılın içidir ve kısa dönemdir, masaya oturduktan sonra bir yılın sonudur ve uzun dönemdir. Monetaristlere göre kısa dönem işçilerin parasal aldanma tuzağına düştükleri yani para hayaline kapıldığı dönemdir.

Monetaristlere göre hükümetin işsizlik oranını sürekli olarak doğal işsizlik oranının altına düşürebilmesi için enflasyon oranının yükselmesine neden olmasına **hızlandırma hipotezi** denir. Hızlandırma hipotezi, enflasyon oranının sabit olduğu doğal işsizlik oranına aynı zamanda enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranı (NAIRU) denmesinin nedenini de açıklamaktadır.

Monetaristlere göre kısa dönemde işçi yanılma modelinden dolayı AS doğrusu pozitif eğimlidir. Ancak uzun dönemde yanıldıklarını anladıklarından dolayı milli gelir dengesi tam istihdam milli gelir denge düzeyinde yeniden sağlanır. Uzun dönemde tam istihdam milli gelir denge düzeyi sağlandığından dolayı uzun dönem arz eğrisi (LRAS) dikey eksene paraleldir. Ekonomi P_1 fiyatlar genel düzeyi ve Y_1 milli gelir düzeyinde D_1 noktasında dengede iken devletin genişletici maliye politikası uygulayarak kamu alımlarını arttırdığını varsayalım. Kısa dönemde uygulanan bu politika sonucunda AD doğrusu sağa kayar ve böylece hem fiyatlar genel düzeyi P_1 'den P_2 düzeyine hem de milli gelir Y_1 'den Y_2 düzeyine yükselir. Bu politika sonucunda milli gelir artmasına rağmen artış çok yüksek değildir.

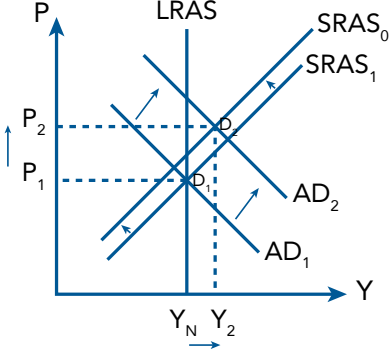

Kısa dönemde uygulanan genişletici maliye politikasının etkili olmasının nedeni işçi yanılma modeli iken, etkisinin düşük olmasının nedeni ise ortaya çıkan **engelleme-dışlama** etkisidir. Bu nedenle kısa dönemde uygulanan genişletici maliye politikasının istihdamı artırıcı yönde bir etkisi olmasına rağmen bu etki çok güçlü değildir. Uzun dönemde ise ekonomi tam istihdam olduğundan dolayı uygulanan genişletici maliye politikası **tam engelleme-tam dışlama (complete crowding-out)** ya neden olduğundan etkisizdir. Monetaristler, devletin genişletici maliye politikası uyguladığında oluşan bütçe açıklarını para basarak kapatmaya çalışmasının enflasyonist bir süreçte neden olacağını, ancak bütçe açıklarının borçlanma yoluyla kapatılmasının enflasyonist bir süreci doğurmayacağını ileri sürmüşlerdir. Çünkü monetaristlere göre enflasyonun tek nedeni para arzındaki aşırı genişlemeler olduğundan bütçe açıklarının para basılarak kapatılması enflasyonist süreci tetiklemektedir. Dolayısıyla enflasyonun ortaya çıkarmaması için bütçe açıklarının borçlanma yoluyla kapatılmasını savunmuşlardır. Kısaca bu görüşe **"para basma borç al"** denir.

Monetarist İktisat Okulu'nda "beklentiler" konusundaki anlaşmazlık Monetarist Okul içerisinde yer alan bir grup iktisatçının Yeni Klasik İktisat Okulu'nu kurmalarına neden oldu. Yeni klasik iktisatçılara göre, ekonomik aktörler Monetaristlerin benimsediği uyarlayıcı beklentiler hipotezine göre davranmamaktadır. Çünkü uyarlayıcı beklentiler hipotezine göre hareket eden ekonomik aktörler, hep geçmiş enflasyona bakarak enflasyon ile ilgili beklentilerini oluşturduklarından, sistematik hata yapmaktadırlar. Yani her seferinde enflasyonu yanlış tahmin etmektedirler. Ancak gerçek hayatta ekonomik aktörler sistematik hata yapmazlar. Yeni klasik iktisatçılar karşı çıktıkları uyarlayıcı beklentiler hipotezi yerine rasyonel beklentiler hipotezini geliştirmişlerdir. Rasyonel beklentiler hipotezinin ortaya çıkışı Monetarist İktisat Okulu'nun zamanla gözden düşmesine neden olmuştur.

Beklenen Politikaların Milli Gelir Üzerindeki Etkisi

Ekonomi AD_1 , $SRAS_1$ ve $LRAS$ eğrilerinin kesiştiği P_1 fiyatlar genel düzeyini ifade eden D_1 noktasında dengede iken Merkez Bankası'nın para arzını beklediği yani önceden açıkladığı gibi arttırdığını varsayalım.

Para arzındaki bu artış toplam talebi artırarak AD_1 doğrusunun sağa doğru kaymasına, AD_1 doğrusunun sağa doğru kayması fiyatlar genel düzeyinin yükselmesine ve fiyatlar genel düzeyinin yükselmesi ise reel ücretlerin düşmesine neden olur. Rasyonel beklentilere sahip olan işçiler reel ücretlerin düştüğünü fark ettikleri için hemen işverenden reel ücretlerdeki azalmayı telafi edinceye kadar nominal ücretlerin artırılmasını talep ederler. Ancak işveren elindeki sözleşmeye dayanarak nominal ücretleri arttırmak istemez. İşçiler inatla nominal ücretlerin artırılmalarını talep ettikçe, bu sefer de işveren içerdekiler dışardakiler teorisine hepsini dışarıya çıkarmayı göze alamaz ve bu sürecin sonunda iki tarafta orta yolda buluşur. İşveren en sonunda işçilere zam yapar ancak işçilerin istediği kadar değil.

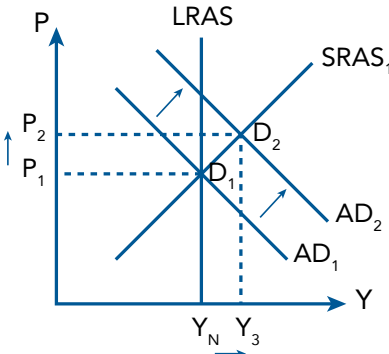
Dikkat edilirse işçiler rasyonel olsa bile ücret yapışkanlığından dolayı istediklerini alamazlar. Bu durumda maliyeti daha az artan işveren üretimini daha az kısacağından arz eğrisi daha az sola kayar ve denge D_2 noktasında gerçekleşir. Böylece milli gelir arttığından dolayı beklenen bir politika etkilidir.

DİKKAT

Yeni Keynesyenlere göre işçiler rasyonel olmalarına rağmen ücret yapışkanlığından dolayı bir politika bekleniyor olsa dahi etkilidir.

Beklenmeyen (Sürpriz) Politikaların Milli Gelir Üzerindeki Etkisi

Ekonomi AD_1 , $SRAS_1$ ve $LRAS$ eğrilerinin kesiştiği P_1 fiyatlar genel düzeyini ifade eden D_1 noktasında dengede iken Merkez Bankası'nın para arzını beklenmeyen yani sürpriz bir şekilde arttırdığını varsayalım.

Para arzındaki bu artış toplam talebi artırarak AD_1 doğrusunun sağa doğru kaymasına, AD_1 doğrusunun sağa doğru kayması fiyatlar genel düzeyinin yükselmesine ve fiyatlar genel düzeyinin yükselmesi ise reel ücretlerin düşmesine neden olur. İşçiler rasyonel beklentilere sahip olmalarına rağmen, uygulanan bu politika beklenmeyen bir politika olduğu için reel ücretlerin düştüğünü fark etmezler. Aynı zamanda firmalarda bu toplam talepteki artışı sadece kendi mallarına yönelik bir talep artışı olarak algırlarlar ve bu nedenle üretimlerini arttırmazlar. Böylece kısa dönemde milli gelir arttığından bu politika etkilidir.

DİKKAT

Yeni Keynesyenlere göre ücret yapışkanlığından dolayı beklenen politikada beklenmeyen politikada etkilidir. Ancak beklenmeyen politika daha etkilidir.

REEL İKTİSADİ (DEVRİ) DALGALANMALAR TEORİSİ

Makro iktisadın gelişim sürecindeki bir başka kilometre taşı, 2004 yılı Nobel iktisat ödülünü alan Amerikalı iktisatçılar Edward C. Prescott ve Finn E. Kydland öncülüğünde 1980'lerin başında geliştirilen **reel iktisadi dalgalanmalar teorisi** yaklaşımıdır. Yeni klasik model gibi piyasaların sürekli temizlendiği vizyonu ve fiyatların esnek olduğu varsayımı üzerine inşa edilen ve yeni klasik modelin teorik ve ampirik bazı yetersizliklerinden hareketle geliştirilen reel devri hareket teorisine göre, gerçek hayatta üretim ve işsizlik düzeylerinde gözlenen dalgalanmaların nedeni teknolojiye meydana gelen değişimlerdir. Bu yaklaşıma göre, teknolojiye verimlilikte meydana gelen değişimlere (ilerlemelere–gerilemelere) veya kısaca reel şoklara karar birimlerinin rasyonel (kendi çıkarlarına uygun) tepki göstermeleri sonucu, üretim ve işsizlik düzeylerinde dalgalanmalar meydana gelir. Reel devri hareketler teorisinde hükümetin üretim ve işsizlik düzeylerindeki dalgalanmaları kontrol etmeye yönelik bir politika izlemesine gerek yoktur. Zira karar birimleri teknolojiye meydana gelen değişimlere kendi açılarından en iyi olan tepkileri zaten gösterirler.

FEDAKÂRLIK ORANI

Enflasyonu % 1 düşürebilmek için o dönem doğal hâsılanın yüzde kaçından fedakârlık etmek gerektiğini ifade eden orana **fedakârlık oranı** denir. Diğer bir ifade ile fedakârlık oranı enflasyonu % 1 düşürebilmek için katlanılması gereken GSYİH açığına ifade etmektedir. Avrupa ülkeleri için yapılan çalışmalarda fedakârlık oranının %5 civarında olduğu görülmüştür. Bu nedenle enflasyon % 1 düşürüldüğünde ortaya çıkan GSYİH açığı % 5'dir. Arthur Okun'a göre % 2.5'lük bir GSYİH açığı devrevi işsizliğin % 1 arttığı anlamına geldiğinden, enflasyonu % 1 düşürmek % 2'lik devrevi işsizliğe neden olmaktadır.

Enflasyon Oranı (π)	Fedakarlık Oranı (% 5)	GSYİH Açığı	Devrevi İşsizlik (u_D)
% 0.5 ↓	% 5	% 2.5	% 1 ↑
% 1 ↓	% 5	% 5	% 2 ↑
% 1.5 ↓	% 5	% 7.5	% 3 ↑
% 2 ↓	% 5	% 10	% 4 ↑

Bir ekonomide enflasyonu hızlı bir biçimde düşürmeyi amaçlayan politikaya **şok politika (cold turkey policy)**, ılımlı bir biçimde düşürmeyi amaçlayan politikaya ise **tedrici-aşamalı politika** denir. Şok politika da enflasyon hızlı bir şekilde düşürülürken GSYİH açığı da yüksek olmaktadır. Tedrici politika da ise enflasyon yavaş bir şekilde düşürülürken GSYİH açığı da düşük olmaktadır. Dolayısıyla şok politikanın tedrici politikaya göre avantajı enflasyonu hızlı bir şekilde düşürmesi iken dezavantajı ise yüksek bir GSYİH açığına ve devrevi işsizliğe neden olmasıdır. Tedrici politikanın şok politikaya göre avantajı ise daha düşük bir GSYİH açığına ve devrevi işsizliğe neden olması iken dezavantajı ise enflasyonun daha yavaş düşürülmesidir. Bir ekonomide fedakârlık oranı yüksek ise, hükümetler daima şok politika yerine tedrici politika izlemeyi tercih ederler.

Aslında fedakârlık oranının ortaya çıkması beklenen enflasyon oranı ile gerçekleşen enflasyon arasındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Bir ekonomide beklenen enflasyon oranı gerçekleşen enflasyon oranına eşit ise reel GSYİH doğal GSYİH'ya işsizlik de doğal işsizlik oranına eşittir.

$$\pi^e = \pi, Y = Y_N, u = u_N$$

Eğer karar birimleri enflasyon tahminlerinde yanılırlarsa ve enflasyonu düşürmek için uygulanan daraltıcı para politikasının sonucunda gerçekleşen enflasyon oranı beklenen enflasyon oranından küçük çıkarsa bu durumda reel GSYİH doğal GSYİH'dan küçük, işsizlik ise doğal işsizlik oranından büyük olur.

$$\pi < \pi^e, Y < Y_N, u > u_N$$

İktisatta karar birimlerinin beklentilerini nasıl oluşturduğunu açıklayan uyarlayıcı beklentiler yaklaşımı ve rasyonel beklentiler yaklaşımı olmak üzere iki tür yaklaşım vardır. Fedakârlık oranının ortaya çıkmasının arkasında karar birimlerinin beklentilerini uyarlayıcı beklentiler yaklaşımına göre belirlemeleri yatmaktadır. Şimdi fedakârlık oranını uyarlayıcı beklentiler yaklaşımı ve rasyonel beklentiler yaklaşımı doğrultusunda inceleyelim.